

З ІСТОРІЇ ЛЬВІВСЬКИХ ВУЛИЦЬ

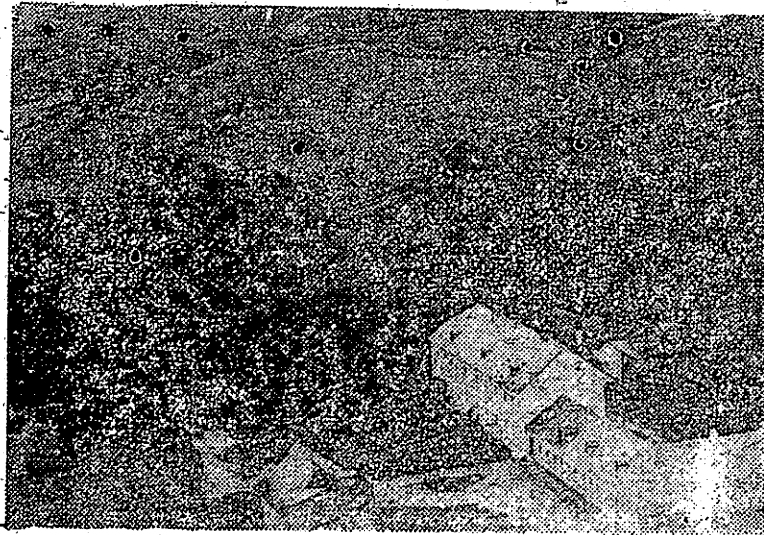
(Випуск I)

*Ілюстрована оригінальними фотознімками кінця
XIX — поч. XX ст.*

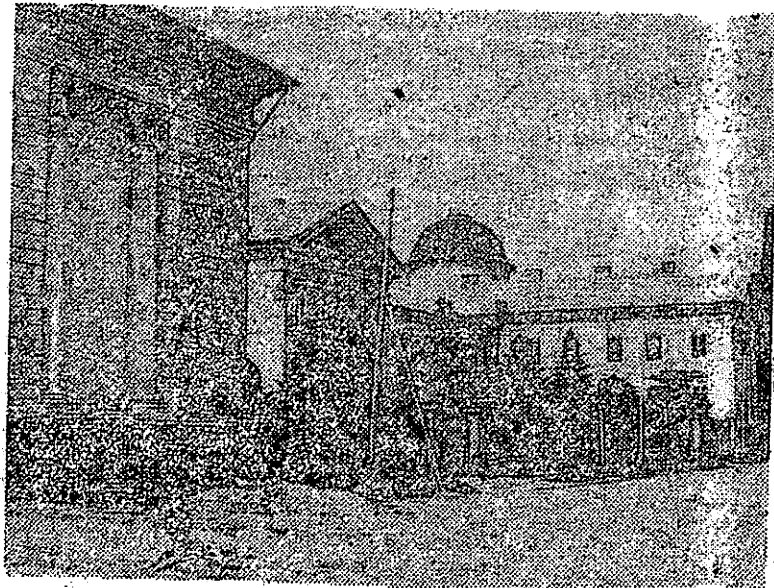
**За матеріалами, опублікованими в газеті «Моюда
Галичина» («Ленінська молодь»).**

На обкладинці — лінорити Є. Добушовського.

**Видавництво
«Вільна Україна»
Львів — 1990**

Заклад Кисельськи (водолікарня). Тепер це територія ВО «Хімфарм».

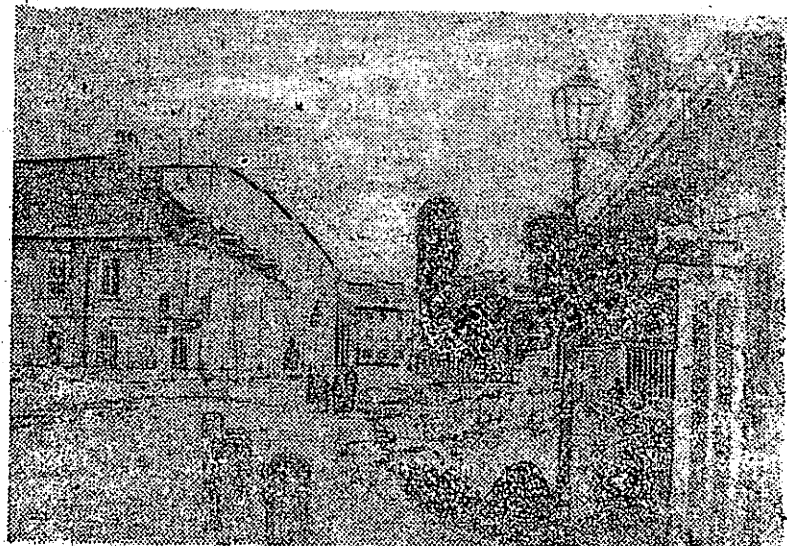
Оссолінеум. Тепер бібліотека АН УРСР імені Василя Стефаника.

У НАШОМУ МІСТІ БЛИЗЬКО 1350 ВУЛИЦЬ. У КОЖНОЇ — СВОЯ ДОЛЯ. ПРО ВСІ НЕ РОЗПОВІСИ. ПРОПОНУЄМО УВАЗІ ЧИТАЧІВ КОРОТКІ НАРИСИ ПРО НАЙЦІКАВІШІ З ВУЛИЦЬ ЛЬВОВА, ЯКІ НАПИСАВ АВТОР «МОЛОДОЇ ГАЛИЧИНИ» Б. МЕЛЬНИК.

ПРОСПЕКТ ШЕВЧЕНКА

Народження нинішнього проспекту Т. Г. Шевченка можна датувати XVI століттям. Якщо конкретніше — перша письмова згадка про вулицю з'явилася в 1569 році. Називалася тоді вона Гарбарською. У той час це був терен Галицького передмістя Львова. На цій вулиці мешкали ремісники, які займалися обробкою шкіри. Звідси й назва (гарбар — шкіряник).

На початку минулого століття її вже стали називати вулицею св. Яна. Як же вона виглядала? По обидва боки болотистого русла Полтви розкидані будинки. Там, де зараз портрет Т. Г. Шевченка, був невеликий ставок. У нього впадали потічки Сорока і Пасіка

Ріг вулиць Фредро і Академічної (Гаврилюка і просп. Т. Г. Шевченка).

(зараз, звичайно, під землею). Через Полтву міщани перекинули кам'яний місток, який одним кінцем виходив на сучасну вулицю Гаврилюка. На містку стояла статуя св. Яна Непомука (якій вулиця завдячувала своєю назвою).

1871 року вулицю перейменували на Академічну. Жартують, що ця назва пов'язана з тим, ніби по вулиці любили прогулюватися львівські студенти (академіки, по-старому). Може й так, вони й зараз люблять там дефілювати. Але, як на наш погляд, витоки назви в іншому — вулиця виводила до будинку університету на сучасній вулиці Грушевського. А університет у той час йменували академією.

Місто росло. Колишні передмістя ставали центром. І Академічна поступово стала центральною віссю Львова, утворивши одне ціле з сучасними площею Міцкевича та проспектом В. І. Леніна. Змінила вулиця й зовнішній вигляд. 1890 року заклепили Полтву, посадили чудову алею з 72 італійських тополь. Як гриби після дощу, росли багатопверхові кам'яниці, на перших поверхах котрих розмістилися фешенебельні кафе, ресторани, магазини. Вже згадуваний ставок замлів, його засипали землею і поставили на цьому місці пам'ятник видатному польському комедіографові О. Фредрові. Першого року нинішнього століття на тополиній алеї постав пам'ятник польському поету К. Уейському.

Різко контрастували з розкішними забудовами вулиці Академічної натовпи жебраків. Як свідчать львівські газети того часу, вони хмарами блукали центром міста, випрошуючи сяку-таку милостиню. Економічна криза початку ХХ століття боляче вдарила по всій економіці тодішньої Австро-Угорщини, а надто — по селянських господарствах Галичини.

Пізніше, уже за часів буржуазної Польщі, Академічна не раз ставала місцем виступів львівського пролетаріату. Саме тут 14 квітня 1936 року була розстріляна демонстрація безробітних, під час якої був убитий В. Козак. Його похорон 16 квітня вилився у могутній виступ робітничого класу за соціальну справедливість.

У липні 1944 року тут вів бої легендарний танк «Гвардія».

Через одинадцять років Академічну перейменували на проспект Т. Г. Шевченка. Хоча й досі деякі старожили Львова називають цю вулицю по-старому: Академічна.

На проспекті Т. Г. Шевченка є ряд цікавих кам'яниць. Отож, кілька слів про деякі з них.

Будинок № 1 (він же — № 16 від площі Галицької). У другій половині ХІХ століття тут містився готель «Тигр», або «Під тигром». 1874 року стару будівлю знесли, а на цьому місці виросла нинішня кам'яниця, в якій розмістився Іпотечний банк (позики під заставу ґрунту). Недаремно двері до нього зробили на самому розі (тепер це вхід до кас кінотеатру «Україна»). За твердженням тодішніх архітекторів, таке розташування дверей в банківських установах збільшує кількість відвідувачів на 45 відсотків. Наприкінці 30-х років у цьому будинку відкрили кінотеатр «Європа» (нині — «Україна»). До того, як у Львові побудували «Мир» та «Львів», це був найбільший кінотеатр міста.

Під час гітлерівської окупації львів'яни старалися оминати цей будинок: там розміщувалася «кріпо» — кримінальна поліція, «рідна сестра» гестапо.

Будинок № 2 (він же — № 1 від площі Міцкевича). В середині

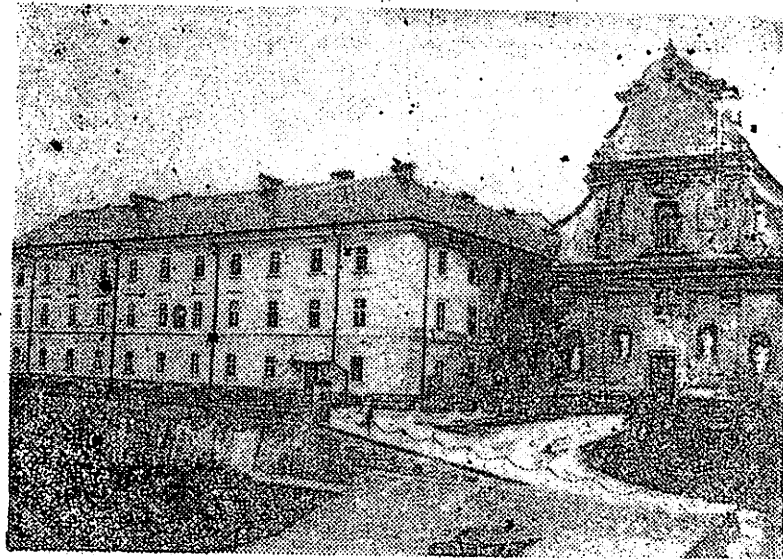
ХІІ століття на цьому місці був шлюз, який регулював доплив води з Полтви до міського рову. 1796 року на цьому місці збудували готель «Російський». Його власником був підприємець і землевласник Жорж Гофман. Тодішня будівля готелю красою надто не вирізнялася. Але волею випадку саме в «Російському» зупинявся під час подорожі у Верхівню великий французький письменник Оноре де Бальзак.

Згодом, в середині ХІХ століття, готель був названий за ім'ям засновника — «Жорж».

1899 року розпочалося будівництво нової будівлі готелю. Одна львівська власниця великої пральні вирішила зайнятися готельною справою. Треба зауважити, що час був вибраний вдало — місто бурхливо розвивалося. Купити землю власниці пральні забракло коштів — вона орендувала її в родини Гофманів з прахом забувши. Проект розробили місцеві архітектори — Гельмер і Фельнер. (Вони ж за якихось десять років перед цим спроектували Одеський оперний театр). На кутах новозбудованого будинку поставили чотири статуї — алегоричні зображення частин світу. Вхід прикрашав рельєф із св. Георгієм, або Жоржем, оскільки готель зберігав давню назву.

1940 року готель було передано акціонерному товариству «Інтурист». За деякими даними, в цьому готелі під час війни був і Микола Кузнецов.

Будинок № 7 (тепер — Будинок профспілок). Колись він належав відомому львівському підприємцю Й. Шпехерсу. Збчлований у стилі функціоналізму, будинок різко контрастує зі своїм

Старий університет та костюл св. Миколая (тепер — вул. Грушевського).

оточенням: підкреслена простота, жодних прикрас. Протягом різних часів приміщення орендували різноманітні організації. Скажімо, у 1933—36 роках тут містилося консульство Угорщини.

Будинок № 8, де кінотеатр «Київ». Це один з найдавніших львівських кінотеатрів — під назвою «Франка» він існував уже в 1912 році.

Будинок № 10. Кондитерський магазин «Світоч». Кам'яниця збудована в 1893 році. Щоправда, тоді вона мала дещо інший вигляд — з глибоким вирізом у фасаді. 1926 року цей виріз забудували вітриною кондитерської Залевського.

Що ще цікаво, в дворі цього будинку-міститься лазня № 1 — найстаріша лазня Львова. Заснована була ще 1810 року. Воду для неї брали з джерела, яке було тут же. Вона містила вугільну кислоту і вапно. Таким чином, лазня була своєрідним бальнеологічним закладом. Джерела вистачило ненадовго, бо вже через сім років власник лазні звернувся до властей з проханням провести додатковий водопровід.

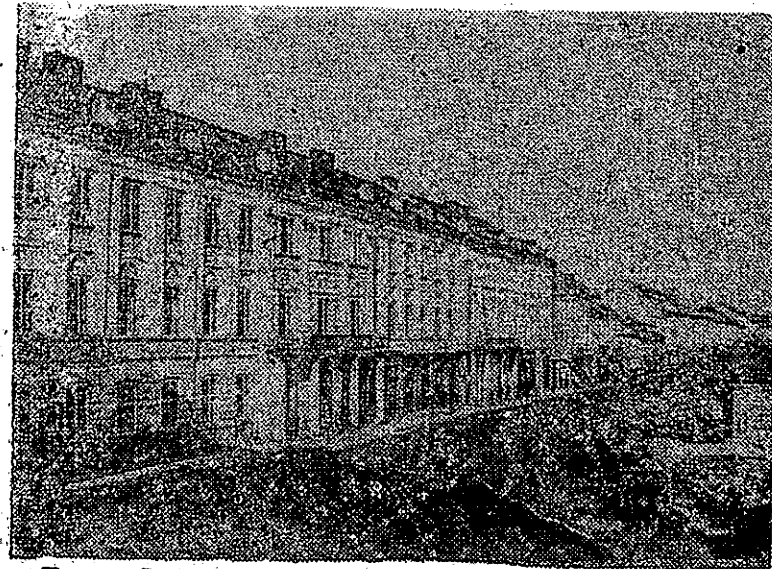
Будинок № 17 споруджений 1912 року за проектом О. Сосновського та А. Захаревича для Промислово-торгової палати міста Львова. З 1939 року тут розмістився міськком Компартії України.

Будинок № 27, де зараз «Десертний бар», збудований 1907 року за проектом того ж А. Захаревича. Фасад стилізовано під середньовічний замок. На початку тут містилася кав'ярня «Шкоцька» (сєбто «Шотландська»). До речі, подекують, що її постійним клієнтом був великий польський вчений, математик зі світовим іменем Стефан Банах, який разом з українцем М. Зарицьким створив теорію функціонального аналізу — одну з найважливіших основ сучасної математики.

ПРОСПЕКТ В. І. ЛЕНІНА

Перенесемося уявою на двісті років тому і підемо проспектом до оперного театру. Вулиці як такої ще нема. На місці сучасного правого ряду будинків стоїть оборонний мур з бойовими вежами. Там, де тепер проїжджа частина, — глибокий рів, наповнений водою з Полтви. На місці газону — оборонний вал. Перед ним тече бурхлива Полтва. А далі, до того місця, де зараз пошта і університет, тягнеться болото, густо заросле деревами і чагарниками. У трьох місцях його розсікають вулиці Широка, Сикстуська та Єзуїтська дорога (сучасні Коперника, Жовтнева та Горького). Це уже територія не міста, а Галицького передмістя.

Відомо, що кордон середмістя (центральної частини) Львова проходив по сучасних вулицях Лесі Українки, Підвальной, Комсомольській та проспекту В. І. Леніна. З трьох боків середмістя мало два мурі — Високий і Низький, а від проспекту В. І. Леніна — тільки Високий. Пояснюється це тим, що з заходу місто надійно захищала Полтва з її болотистими берегами.

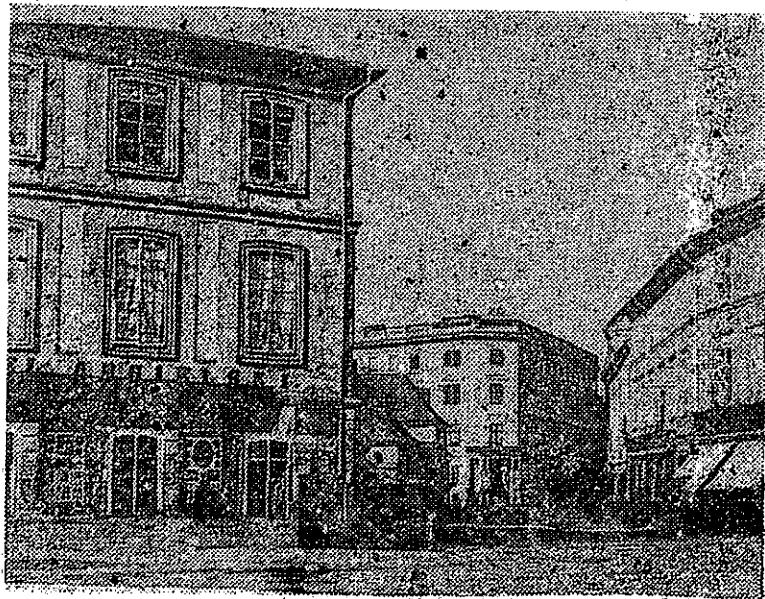
Просп. В. І. Леніна, буд. №№ 1—3.

Після захоплення Галичини Австрією в 1772 році укріплення були знесені, а болото — частково осушено. Утворилася вулиця, яку називали Нижні Вали, на противагу Верхнім Валам — алеї, яка розділяє сучасні вулиці Радянську і Підвальну. Вал був зриятий, а його землею засипано рів. У 1826 році почалося озеленення вулиці — висадили дерева. Щоправда, їм спочатку було знайдено досить оригінальне застосування: хітки натягали між ними мотузки, на яких сушили білизну.

Через кілька років над Полтвою були перекинуті три горбаті дерев'яні містки, і колишній вал перетворився на улюблене місце прогулянок львів'ян.

1855 року з нагоди перебування у Львові австрійського принца Кароля-Людвіга вулиця була названа його ім'ям. Причому уже тоді намітився розподіл вулиці на дві самостійні частини, який зберігався аж до 1940 р. Парна сторона називалася Кароля-Людвіга — вищою, непарна — нижчою. У 1871 році вулиця Кароля-Людвіга-вища була перейменована в Гетьманську, а нижча — в Кароля-Людвіга.

У 1859 році в кінці алеї (навпроти сучасного музею В. І. Леніна) була встановлена статуя польського полководця гетьмана С. Яблоновського. Тому алея згодом дістала назву Гетьманських валів. Тоді ж на початку алеї була встановлена скульптурна група «Архангел Михаїл вражає сатану», виготовлена ще в 1638 році львівським ливарником Каспером Франке. Пізніше група була перенесена в ратушу. Зараз вона в музеї «Арсенал».

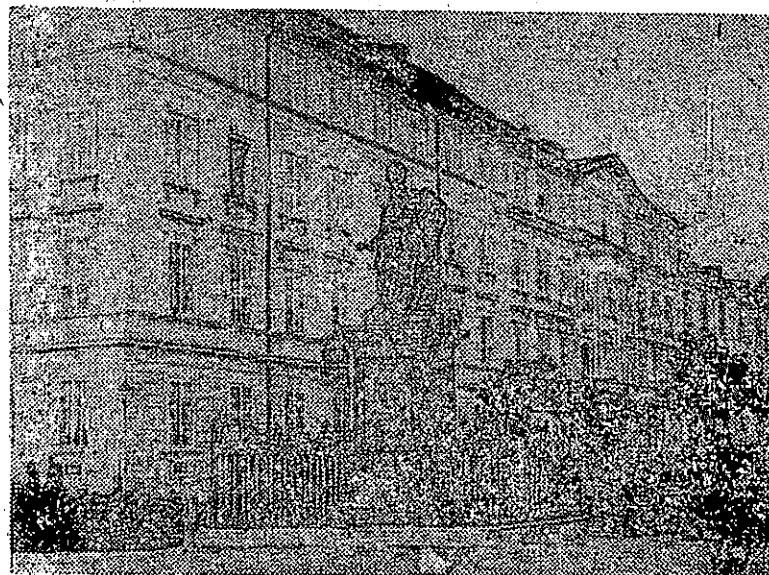
Просп. В. І. Леніна, 15.

Біля неї збиралася біржа — не футбольна, як тепер, а справжня, де вирішувалися фінансові справи.

Поступово на вулиці виростили багатопверхові будинки, в яких розміщувалися фешенебельні магазини, готелі, фінансові установи. У 1884 році почалися роботи по тунелюванню Полтви. Через півтора десятка літ на центральній алеї було встановлено пам'ятник польському королю Яну Собеському. А 1900 року вулиця замкнулася будівлею Оперного театру. На початку століття по вулиці пройшла траса електричного трамвая. Центральна алея стала місцем прогулянок «верхів» львівської громади. І в той же час біля пам'ятника Яну Собеському постала неофіційна біржа праці, де завжди юрмилися безробітні.

Уже з початку століття вулиця і площа Міцкевича служили місцем демонстрацій львівського пролетаріату. Так, в лютому 1905 року тут пройшла масова маніфестація на підтримку першої російської революції.

В 1916 році, під час першої світової війни, на Гетьманських валах була встановлена дерев'яна статуя лицаря. Австрійський уряд, не маючи грошей на військові витрати, звернувся до львів'ян із закликом «озброїти лицаря». В статую навіть забивали цвяхи, які йшли на підбивання солдатських черевиків. За задумом властей, ці цвяхи повинні були вкрити статую наче броня. За право забити цвях платили гроші, які йшли на військові потреби. Львів'яни не виявили великого ентузіазму, і «озброєння лицаря» відбулося тільки спереду. Зараз «дерев'яний лицар» зберігається у фондах Львівського історичного музею.

Ріг просп. В. І. Леніна і вул. З. Космодем'янської.

У 1919 році, після встановлення в Галичині влади буржуазної Польщі, вулиця Кароля-Людвіга була перейменована у вулицю Легіонів. Як і раніше, вона полишалася центром громадського життя Львова. Тут неодноразово проходили робітничі демонстрації і мітинги, під час яких пам'ятник Яну Собеському служив імпровізованою трибуною, нерідко ці мітинги закінчувалися сутичками з поліцією.

28 квітня 1940 року вулиці Легіонів і Гетьманська були злиті в одну — вулицю 1 Травня. Це було перше радянське перейменування вулиці у Львові. Сучасну назву вулиця дістала 1959 року. Зараз алея увінчується величним пам'ятником В. І. Леніну (автори проекту — скульптор С. Меркуров, архітектори І. Француз та В. Шарапенко). С. Меркуров особисто знав В. І. Леніна, знав з його «обличчя посмертну маску».

Тема пам'ятника рідкісна — В. І. Ленін зображений в момент промови перед червоноармійцями, які відправлялися на Західний фронт у 1920 році. Цей постамент було закладено 17 вересня 1940 року. Закінчити побудову передбачалося у 1942 році... Повторна закладка пам'ятника відбулася 26 квітня 1945 року. Відкрито його через сім літ.

Кілька слів про найцікавіші будинки.

Будинок № 1 збудований у 1809—1822 роках в стилі ампір. Спочатку належав підприємцю Гауснеру, пізніше Земському кредитному товариству. Під час війни був сильно пошкоджений, але повністю відреставрований на початку 50-х років. Скульптурні рельєфи на міфологічні сюжети («Викрадення Єлени», «Бней рятую батька», «Амур і Психея», «Викрадення сабіянок») були виконані Г. Вітвером у 1809—1811 та А. Шімзером у 1821—1822 роках.

Будинок № 11. Тут, у приміщенні тодішнього готелю «Центральний», кілька разів зупинялася Леся Українка.

Будинок № 12 збудований у 1829 році. Тоді ж у ньому була відкрита перша у Львові кав'ярня «Віденська». Назва була дана на честь розвідника Ю. Кульчицького, уродженця Самбора. Здобуті ним дані відіграли значну роль у розгромі турецьких військ під Віднем у 1683 році. Після перемоги вдячні віденці подарували Ю. Кульчицькому три мішки кави, і він відкрив у Відні кав'ярню, здастися, першу в Європі.

Будинок № 13. Збудований в кінці XIX століття за проектом Л. Марконі та Е. Герматника для готелю «Гранд». Після Вітчизняної війни називався «Львів», зараз — «Верховина». Один з перших будинків у Львові з електричним освітленням.

Будинок № 15. У XVIII столітті на цьому місці був так званий Альвертівський двір, який належав Потоцьким. Потім купець Ян Прешель поставив тут триповерховий будинок, в якому до 1839 року було австрійське військове командування Галичини, а вже через рік — готель «Англійський». Цей будинок був знесений у 1890 році. Знову ж через рік — збудовано сучасний, в якому розмістилася Галицька ощадна каса (архітектор Ю. Захаревич). Над входом — скульптурна група, яку дехто неслухно називає статуєю Свободи. Насправді ж вона символізує економічне процвітання, оскільки Галицька ощадна каса фінансувала промислові установи та будівництво.

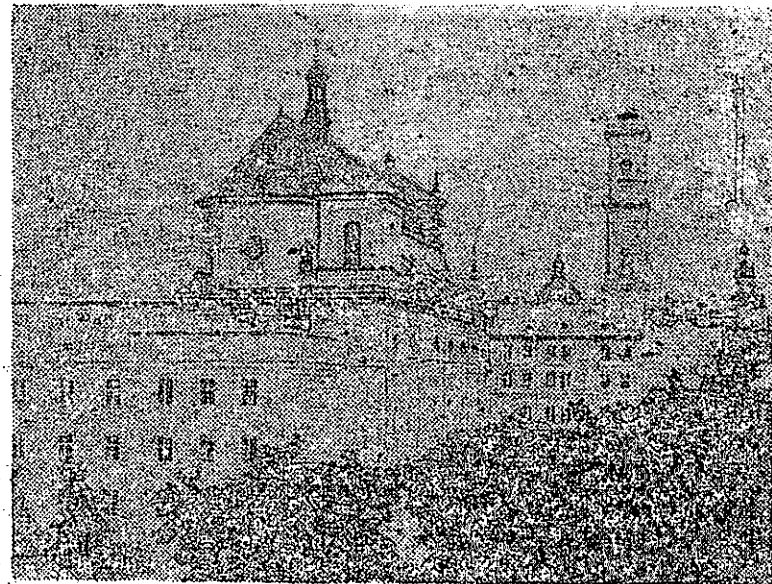
З 1951 року в будинку розміщується музей етнографії, один з найбільших музеїв цього профілю в СРСР.

Будинок № 16 виходить фасадом у невеликий сквер. Біля будинку зберігся фрагмент оборонного муру. З XVII століття ділянка належала сзутам і була зайнята будівлями їхньої колегії. В середині XIX століття ці будівлі були знесені і на їх місці поставлений будинок Дирекції скарбу — установи, яка віддала збором податків. Будинок займав всю площу сучасного скверу. В 1939 році він згорів. Наприкінці 40-х років руїни розчистили, розбили сквер і поставили сучасний будинок, в якому спочатку розміщувався механічний технікум, а пізніше, до 1985 року, — Палац піонерів.

Будинок № 20. Колись це місце було зайняте Низьким замком — резиденцією королівського старости. В 1802 році замок було розібрано і на його місці утворилася площа, яку назвали Каструм («замок»). 1904 року за проектом архітектора Л. Марконі було збудовано сучасний будинок, в якому розмістився Музей художніх промислів. З 1950 року тут філіал Центрального музею В. І. Леніна.

Будинок № 28. Ще до недавнього часу адресою театру опери і балету була пл. Торгова, 1. Наприкінці XIX століття на цьому місці був ринок. Мешканці міста запропонували магістрату перенести його трохи далі — через дорогу, а на звільненому місці збудувати театр.

Будівництво було негрозте. Складна геологічна ситуація вимагала новаторського рішення. І воно знайшлося. Вперше в практиці будівництва у Львові для фундаменту було застосовано за-

Дирекція скарбу (нині не існує). Тепер — просп. В. І. Леніна.

лізобетон. Будівництво здійснювала українська будівельна фірма І. Левинського. Велося воно за проектом архітектора З. Горголевського.

Розташування будинку на трасі русла Полтви породило легенду, нібито тунель проходить під театром. Насправді ж перед будинком тунель звертає вправо, проходячи впритул до фундаменту, оточує будинок пірколом і знову виходить на пряму лінію.

Львівський оперний, мабуть, єдиний театр в СРСР (якщо не в усьому світі), який замість завіси має... картину. Є й звичайна оксамитова завіса. Але є ще полотно «Парнас» пензля знаменитого художника Г. Семирадського. Воно писалося у Римі спеціально для театру. Для його транспортування було виділено також спецвагон. Зараз картину показують лише в дні прем'єр.

Відкриття театру відбулося 4 жовтня 1900 року. З. Горголевський за будівництво був нагороджений орденом — унікальний випадок за часів Австро-Угорщини.

Болотяний ґрунт таки дав себе знати — осідання будинку виявилось більшим від проектного. До того ж біля сцени тріснула стіна. По Львову поповзли різні чутки. І якраз в цей час раптово помер З. Горголевський. Це дало підставу для поширення у Львові легенди про самогубство З. Горголевського. Насправді ж, як це підтверджують документи, він помер від паралічу аорти.

До Радянської влади театр весь час був у скрутному матеріальному становищі. Для широких мас він був закритий. Державної фінансової підтримки не було. Єдиним виходом стало запрошення для виступів «зірок», що вимагало великих витрат і, відповідно, високих цін на квитки. Тут співали Батістіні, Карузо, Крушельницька, Мишуга та інші видатні виконавці.

З театром пов'язаний ряд подій. У 1936 році тут відбулося заключне засідання Антифашистського конгресу працівників культури. Виступаючи на ньому, Ванда Василевська сказала пророчі слова: «До побачення в червоному Львові!». А вже через три роки, в жовтні 1939-го, тут працювали Народні Збори Західної України, які прийняли історичне рішення про возз'єднання західноукраїнських земель з УРСР і встановлення тут Радянської влади.

Зараз в театрі проводяться майже всі урочисті засідання. Хоча в місті є й більші, і зручніші зали. Але така вже традиція Львова.

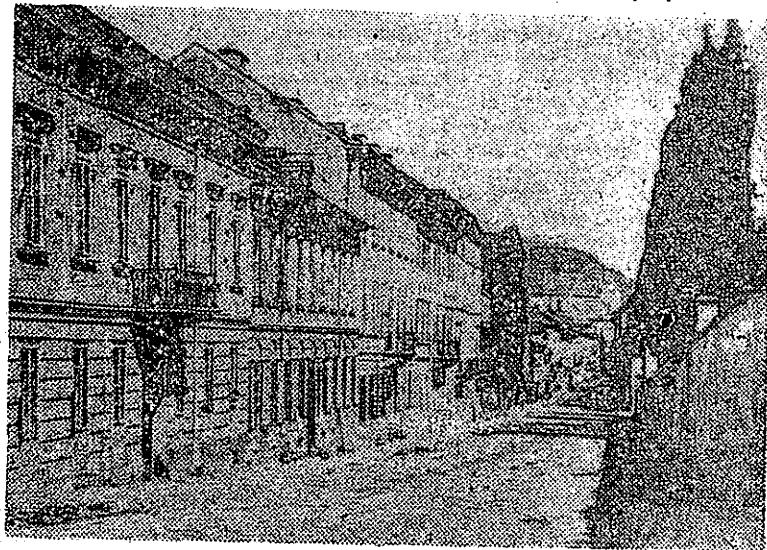
Проспект В. І. Леніна і надалі залишається центральною магістраллю міста. Тут відбуваються урочисті демонстрації трудящих і військові паради.

ЖОВТНЕВА

Історія вулиці Жовтневої починається з 1470 року. У документах того часу згадується якийсь «лан Зиндріха». Це була ділянка землі у верхній частині вулиці, яка належала пані Мікулинській, або Мікуліні. Дорога, що вела до цього маєтку, й послужила основою теперішньої Жовтневої. У першій половині XVI століття маєток перейшов у власність львівського патриція Еразма Сикста й почав називатися «Сикстівка». Відповідно й дорога перейняла цю назву — Сикстівська, або Сикстуська. Так вулицю йменували впродовж 400 років (з 1535 року).

У грудні 1940-го вулиця отримала сучасну назву. Вона одразу припала до серця львів'янам. Це видно хоч би з такого факту: коли в 1944 році було проведено часткове перейменування вулиць, Жовтневої в тому списку не було. Та ця назва уже була вжитку і без офіційних санкцій.

Аж до другої половини XIX століття вулиця була просто вузькою дорогою посеред боліт, чагарників і лісу. Спершу почала

Вулиця Жовтнева.

освоюватися верхня частина — від поштамту. У XVIII столітті вона належала магнатам Чарторийським. Це був липовий парк. У ньому стояли статуї богів, причому кожне дерево було присвячене якомусь одному ідолі. Нижня частина вулиці — ботанічний сад Майєра, який тягнувся від сучасної вулиці 17 Вересня до вулиці Коперника.

В останній чверті XIX століття почалося врегулювання вулиці — її випрямили і вимостили. 1894 року нею пройшла траса електричного трамвая.

За брамою будинку № 6 починається Жовтневий проїзд, який виходить на вулицю 17 Вересня. До другої половини XIX століття ця площа була звичайнісіньким болотом, порослим чагарником, і входила до складу ботанічного саду Майєра. Проїзд утворився у 1895 році і називався Пасажем Гаусмана — на честь його засновника, будівельного підприємця.

Будинок № 8. У квітні—травні 1915 року тут мешкала сестра В. І. Леніна — Марія Іллівна Ульянова, сестра-жалібниця російської армії. Вона була членом лікувально-харчувального загону Товариства російських лікарів імені М. Пирогова. До речі, в цьому ж загоні був журналіст О. Серафимович, у майбутньому — радянський письменник.

Будинок № 11 збудовано 1879 року. Називався він «будинком Щопена», бо на фасаді — погруддя композитора, яке й донині там. Колись тут був великий магазин фортепіано та роялів.

На місці теперішнього будинку № 23 у 1843 році відкрився перший у Львові фотосалон. Належав він майстру Польману, який (разом з Холоневським) був першим у нашому місті професійним дагеротипістом і першим у Львові зробив кольоровий дагеротип.

А в сучасному будинку на початку століття містилося підприємство братів Мунд. Їхні умивальники, дверцята до газових печей, вахляні плитки й досі є в помешканнях багатьох львів'ян.

Будинок № 26 був приміщенням «Польської акційної телефонної спілки» — міської АТС.

Будинок № 33. У 20—30-х роках тут була друкарня Єгера, одна з найбільших у Львові, — працювало 140 робітників. Друкарня входила до числа 86 підприємств, які перебували під особливим наглядом поліції — тут мали сильний вплив комуністи.

На місці будинку № 47 у XVIII столітті стояв палац вже згадуваних Чарторийських. 1792 року тут деякий час мешкав видатний польський полководець та державний діяч Т. Костюшко.

Біля будинку № 64 праворуч відходить невелика вуличка. На честь твору літератури або літературного героя рідко називають вулиці. Вулиця Каменярів й належить до таких винятків. Утворилася вона в другій половині XIX століття. Спочатку називалася Сикстуською-бічною, а з 1871-го — Клейнівською, або Кляйнівською. Річ у тім, що власником цих земель був купець Я. Клейн. У будинку № 4 на цій вулиці в 1878—1880 роках разом з М. Павликом та О. Терлецьким мешкав Іван Франко. Тут же містилися редакції журналів «Громадський друг» і «Дрібна бібліотека». У будинку були написані ушлявлені «Каменярі», на честь яких і названо вулицю.

Але повернемося до Жовтневої. Будинок № 70 новий — збудований у 70-х роках. Тут міститься медучилище № 1, засноване

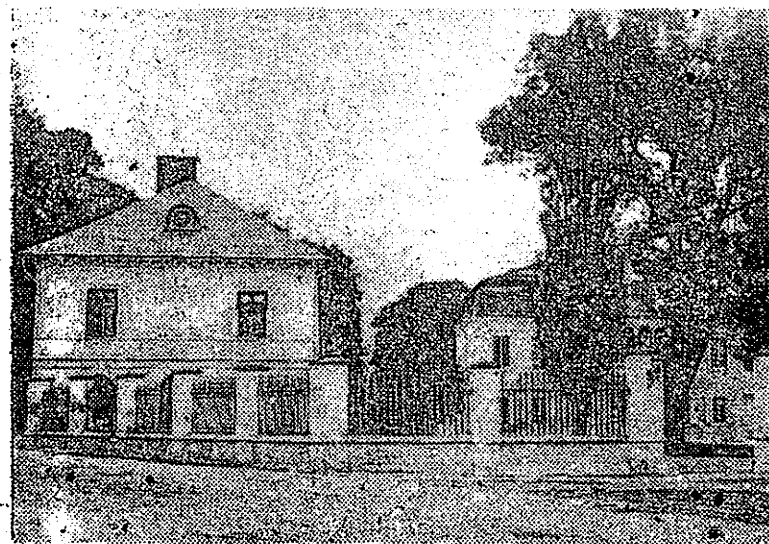
1939 року. За ним — будинок дещо незвичайної архітектури, який стоїть на розі Жовтневої і Бібліотечної (останній має номер 2).

Ще 1739 року Бібліотечна була частиною вулиці Марії Магдалини. У 1871-му вона стала частиною вулиці Липової, а ще через двадцять років називалася на честь польського поета Уейського. З 1933-го її знали як вулицю Баворовських — від імені колишніх власників землі.

Отже, будинок № 2 по Бібліотечній. У 1639 році військовий архітектор Павло Гродзіцький побудував арсенал для магната Сенявського. Ця споруда була одночасно опорним пунктом у зовнішньому обводі укріплень Львова. Наприкінці XVII століття арсенал спорожнів, зброю перенесли в резиденцію Сенявських у Старому Селі. Будівля перейшла до Чарторийських. Вони зробили з неї конюшню. Пізніше арсенал став власністю графів Баворовських і в 30—40-х роках XIX століття був перебудований під приватний музей. Реконструкцію здійснив архітектор І. Хамбрес. Діяльну участь в перебудові взяв відомий львівський скульптор А. Шімзер. Про бойове минуле будинку нагадує його зовнішній вигляд — імітована фортечна стіна; про конюшню — зображення коня на внутрішньому фасаді.

Граф В. Баворовський зібрав у музеї величезну кількість творів мистецтва та книг. Після його смерті колекцію передали музею імені Любомирських. Нині в будинку — кабінет мистецтв бібліотеки АН УРСР.

Перед нами — невеликий сквер з пам'ятником Юрію Мельничуку. Площа утворилася 1913 року і називалася іменем Шашке-

Палацу Скішинських вже не існує. (Ріг Бібліотечної і Технічної).

веча. Зрештою, це був просто пустир. Перед першою світовою війною львівські українці хотіли збудувати тут театр. Через протидію австрійських властей проект так і залишився проектом. Український театр у Львові отримав стаціонарне приміщення тільки в 1939 році, після Возз'єднання. А пустир забудували житловими будинками. Площа перетворилася у вулицю, яка дістала ім'я Котляревського (це було десь у 1918 році). Під час Великої Вітчизняної війни квартал був зруйнований. На його місці й виник сквер. Із 1964 року площа називається іменем Ю. Мельничука.

Від площі відходить невеличка вулиця М. Шашкевича. На ній привертає увагу будинок № 5. Він збудований у 1914—1916 рр. за проектом архітекторів І. Левинського та О. Лушпинського в стилі української сецесії. В оформленні використана народна орнаментика. Декоративне оздоблення інтер'єрів виконане художником Модестом-Сосенком; брали також участь О. Новаківський та скульптор Г. Кузневич.

Спочатку в будинку розміщувалося «Українське музичне товариство імені Миколи Лисенка», засноване ще 1903 року. Пізніше воно називалося Вищим музичним інститутом. У 30-х роках на першому поверсі зробили кінотеатр. У грудні 1939 року тут було організовано Державне українське музичне училище. Після війни в будинку знову запрацював кінотеатр. П'ятнадцять років тому приміщення повністю зайняло музичне училище.

1930 року в будинку відбувся крайовий з'їзд селянської організації «Сельроб — єдність», який розіграла поліція.

ВУЛИЦЯ 17 ВЕРЕСНЯ

У першій половині XIX століття територія вулиці аж до Жовтневої була зайнята ботанічним садом відомого поліолога Майєра. Тому вулиця, прокладена у квітні 1841 року, мала його ім'я. 1885-го вона перейменована у вулицю 3 Травня (того дня 1791 року проголошена перша конституція Польщі). Сучасну назву вулиця отримала на честь знаменної дати в історії західних областей України.

На час свого виникнення це була типова вулиця львівського передмістя, тиха і зелена. Але мала й свою характерну рису — більша її частина належала аристократії, родовитій і фінансовій. Зручно тут було жити — і центр поруч, і усі вигоди замської вілли.

Наприкінці XIX століття вулиця змінила свій характер. Зелень залишилася тільки у дворах. Особняки магнатів влилися у суцільну лінію будинків. Але змінився не лише зовнішній вигляд.

Вулиця 17 Вересня. Буд. №№ 12, 14.

Квартал, через який проходила ця невелика вулиця, став фінансовим серцем Львова. На ній було розташовано понад десять банківських установ. А ще були банки на вулиці Костюшка, на сусідній Ягеллонській (нині Горького). Цю ж характерність вулиця зберігала і в часи буржуазної Польщі. Мінялися вивіски, але сутч лвівської Уолл-стріт залишалася незмінною. Сьогодні ж обличчя вулиці визначають не банки, а навчальні заклади.

Будинок № 1: наприкінці XIX — на початку XX століть належав княгині Т. Сапезі. Вона здавала будинок в оренду, маючи від нього чималі вигоди, зокрема — від кав'ярні «Європейської», однієї з кращих у Львові того часу.

Будинок № 2 — одна з небагатьох у Львові пам'яток архітектури стилю ампір. На жаль, численні перебудови значно змінили його вигляд. Збереглася сходова клітка і дорична колонада. Не кожен перехожий зверне увагу на рельєф на високому фронтоні — зображення св. Георгія. А це теж з початку XIX століття. Будинок цікавий не тільки своєю архітектурою. Тут містилася Галлицька ощадна каса — одна з найголовніших фінансових установ міста. З 1891 року вона у новому будинку на розі вулиць Кароля Людвіга і Ягеллонської (нині проспект В. І. Леніна і вулиця Горького). Попереднє ж приміщення пішло під квартири, а на першому поверсі розмістився фешенебельний ресторан.

Будинок № 3 збудований у 1885—1887 роках за проектом В. Равського. У 1889—1893 роках тут містилася дирекція залізничці. Статую Меркурія роботи Л. Марконі, встановлена над дахом, була, очевидно, своєрідним символом установи. У 1893—1939 роках тут постали готель і кав'ярня «Імперіаль». 1915-го в будинок зупинявся відомий американський письменник Джон Рід.

Будинок № 5 з кінця XIX століття належав родині Павликовських, яка відіграла помітну роль у культурному житті міста. У 1880—1922 роках тут містилася їхня фамільна бібліотека (понад 20 тисяч томів), згодом передана Оссолінеуму (нині бібліотека АН УРСР імені В. Стефаника). Але тут були не тільки унікальні рукописні і стародруковані книги. Це був своєрідний приватний музей, у якому знайшли собі місце колекції географічних карт і планів, гравюр, малюнків і картин, нумізматики, печаток і антикваріату.

У 1929—1936 роках у дворі містилося легальне видавництво КПЗУ «Книжка» та книгарня, яка продавала радянську літературу (на превеликий жаль властей). 1936 року «Книжка» була закрита, а її працівники потрапили у в'язницю.

У 1910—1939 роках тут були фінансові установи — відділення Лодзького депозитного банку і Земський кредитний банк.

Будинок № 6. Із середини XIX століття ділянка ця належала графам Мерам, а потім графам Бадені, які й звели цей будинок. У 1940—1941 роках це був головний корпус медінституту, а нині тут — його наукова бібліотека.

Будинок № 9 збудований наприкінці XIX століття за проектом ушавленого лвівського архітектора Ю. Захаревича. Будинок привертає увагу своїм незвичайним виглядом. І не дивно — це наслідування палаццо Строчці у Флоренції, збудованого у стилі Відродження. Призначався він для австро-угорського банку, який припинив своє існування 1918 року. Його місце зайняв Польський промисловий банк. А в 1933—1939 роках тут містилася Поштова

ощадна каса. Нині приміщення займають ощадна каса і клуб мілції.

У будинку № 10 колись теж був банк. У дворі містилися друкарня і невелика фабрика гільз та цигаркового паперу. За Радянської влади одне крило будинку зайняла ушавлена хорова капела «Трембіта», заснована 1940 року.

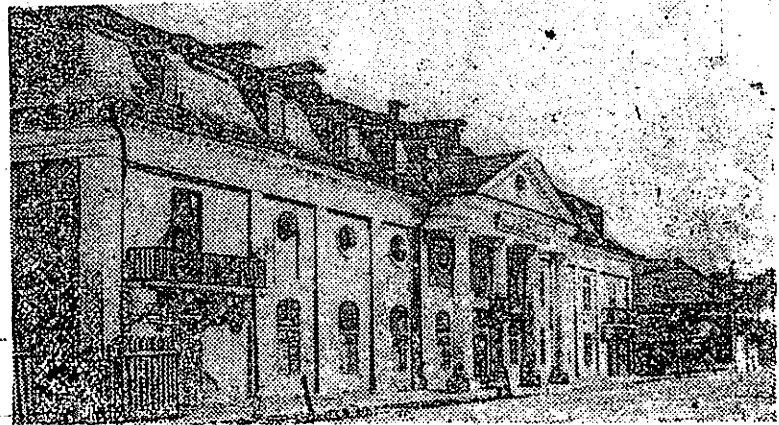
Будинок № 11 збудований на початку XX століття. На другому поверсі у 1901—1916 роках була кав'ярня «Американська», яка славилася замороженою кавою. А крім того, тут був банк.

Уже в 20-х роках на першому поверсі постав кінотеатр, хоч маленький і тісний. Називався він «Ванда» (із 1933-го — «Муза»). Зараз офіційна назва — імені Зої Космодем'янської, а неофіційна — «Зоя». Надана ця назва в жовтні 1944 року. В той час у Львові демонструвався фільм «Зоя». Це й вплинуло на вибір назви. Зараз тут — кінотеатр мультфільмів, дуже популярний, особливо — у наймолодших громадян міста. Ще з кінця XIX століття ділянка під будинком № 12 належала відомій сім'ї лвівських фінансистів баронів Ромашканів, вірмен за походженням. Тут же стояв і їхній будинок, але він не зберігся. А той, що зараз, називався кам'яницею Рогатина — від імені власника, який купив будинок у Ромашканів.

Збудований він у 1912—1913 роках за проектом Р. Феліського. А от в якому стилі — спеціалісти не можуть визначити. Одні вважають, що це — сецесія, інші — модернізм у поєднанні з польським Відродженням. В усякому разі, будинок одразу привертає увагу своїм незвичним виглядом.

Містився тут — як ви, напевно, здогадалися — банк, точніше, банківський дім Уляма. А на першому поверсі було кафе «Ренесанс», найбільше у Львові. Воно неодноразово міняло назви і призначення. Зараз це — ресторан «Фестивальний».

У 70-х роках XIX століття на місці будинку № 14 були лазні. Причому є підстави вважати, що вони працювали на воді з дже-

Вул. 17 Вересня, буд. № 16.

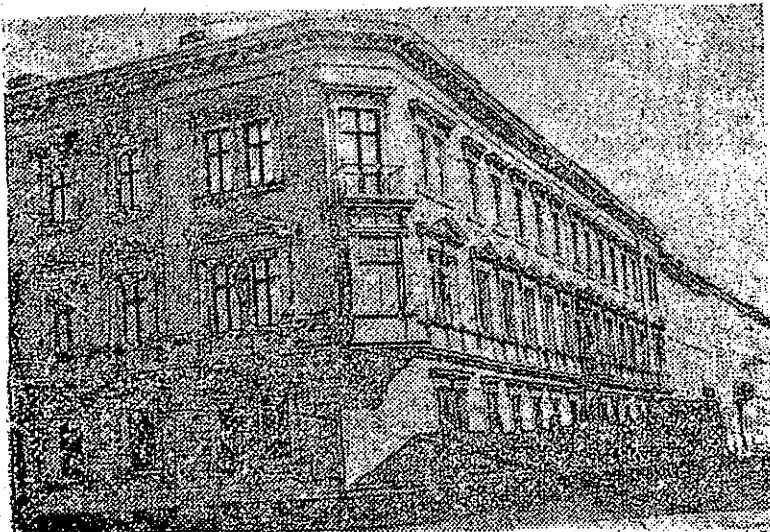
рел, які били тут же. Пізніше лазні знесли і на їх місці 1883 року збудували оцей будинок. Автор проекту — відомий львівський архітектор Ю. Гохбергер. У будинку розмістився банк.

Будинок № 16. 1799 року підприємець Гехт зайнявся упорядкуванням старого Єзуїтського парку, на той час зовсім занедбаного. Його рбзчистили і побудували майже заново, за зразком французьких регулярних парків. З того часу він став улюбленим місцем відпочинку львів'ян. Нинішній парк імені Івана Франка, звичайно, відрізняється від старого. Але Гехт не обмежився упорядкуванням парку. Він цілком слушно припустив, що прогулянка на свіжому повітрі збуджує апетит. І на тому місці, де зараз стоїть будинок № 16, було збудовано казино Гехта — невеликий двоповерховий будинок з колонами. Тут не тільки їли та пили. Казино стало місцем розваг — з балами, з азартними іграми. Мало воно велику популярність у місті і діяло майже 90 років.

1886 року старий будинок знесли. Новий будувався за проектом Ю. Гохбергера для страхового краківського товариства «Флоріанка». Воно володіло будинком до 1939-го. Нині це один з корпусів університету.

Будинок № 19 споруджено у 90-х роках XIX століття. Належав княгині Понінській, а з 1901-го — її племіннику Каліксту. Завжди був прибутковим — приміщення здавалося в оренду різним установам.

На початку жовтня 1939 року у будинку була відкрита технічна школа. Вчилася у ній понад сто чоловік. 1940-го школа реорганізована у гірничо-паливний технікум. Він відновив свою діяльність через місяць після визволення міста від гітлерівських загарбників. З часом технікум значно розширився. 1963 року реорганізований у технікум промислової автоматики.

Ріг вул. 17 Вересня і Костюшка.

ПЛОЦА РИНОК

Як відомо, центром Львова, збудованого Данилом Галицьким, була площа, що нині називається Старий Ринок. Після захоплення міста польським королем Казимиром III у 1349 році центр Львова перенесли трохи на південь.

Збудовували це місце ремісники, запрошені королем з Німеччини. У Польщі майстрів відповідної кваліфікації не було, а місцевому населенню Казимир не довіряв. Німці будували за звичним для себе зразком: центральна площа, оточена житловими кварталами, лінія укріплень. Площа дістала назву Рінг (кільце, замкнений простір). У місцевій вимові це слово трансформувалося у «Ринок». Таким чином площа дала назву базару, а не навпаки.

Протягом багатьох століть площа Ринок була центром жвавого життя Львова — економічного, політичного, культурного. Тут вирівав базар. На ньому зустрічалися перси і англійці, турки і голландці, росіяни і французи. Тут розташувалося міське управління. На площі виконували судові вироки, влаштовували різні урочистості. Не було, мабуть, такої події в історії середньовічного Львова, яка оминала б Ринок. 1410 року у Львів привезли 52 прапори військ Тевтонського ордену, захоплені під Грюнвальдом. На Ринку їх кинули у болото — за давнім звичаєм переможців. Бачив він і російське посольство, яке підписало тут у 1686 році Вічний мир, вітав могутню постать Петра I, славив героїв-гайдамаків.

Ринок нерідко ставав місцем виступів львівської бідноти. Камені площі щедро політи кров'ю злидарів.

1848 року старий майдан став центром революційних подій. Другого листопада його зайняли ремісники і студенти. Повстання було жорстоко придушене.

У 1890 році на Ринку вперше в історії нашої країни провели святкування Дня міжнародної солідарності трудящих — 1 Травня.

За панської Польщі площа постійно ставала місцем виступів безробітних, котрі домагалися роботи.

1944-го на Ринку точилися запеклі бої радянських воїнів із гітлерівськими окупантами.

По нинішній день площа не втратила свого значення. Тут розташовані міськрада, культурні установи. Пам'ятки старовини приваблюють численних туристів.

Львівський Ринок — унікальне явище в містобудуванні. Його вирізняють дві особливості.

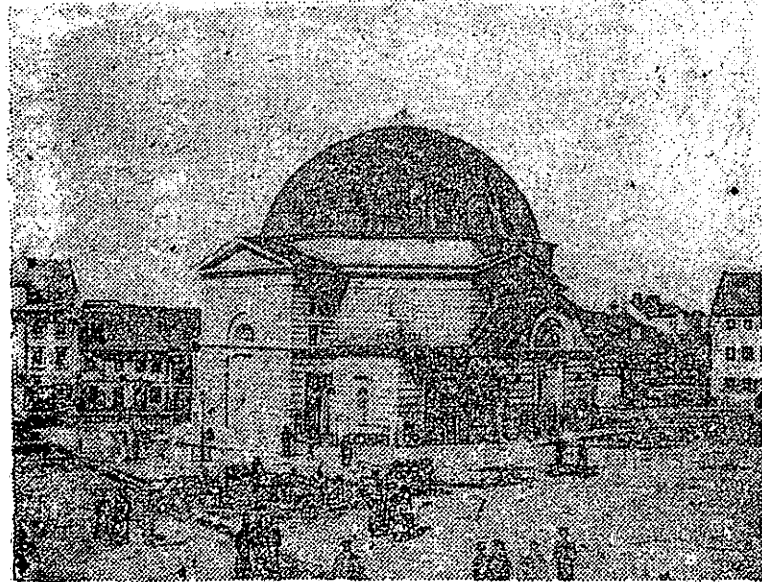
Перша полягає в тому, що від майдану відходить вісім вулиць, по дві з кожного кута. Таке зустрічається дуже рідко. Як правило, від середньовічних площ відходить по дві-три вулиці.

Друга особливість — на площі були... вулиці. Із північного

і східного боку ратуші стояло 11 будинків, так званих «серед-ринкових кам'яниць», які утворювали три вулиці. Це місце зараз займають газони.

Якщо уважно придивитися до будинків Ринку, то впадає в око, що більшість з них має на фасаді по три вікна на поверсі. Є будинки і з чотирма та шістьма вікнами. У чому ж річ? Протягом сторіч на Ринку селилася міська верхівка. Головним чином купці, котрі хотіли мешкати якомога ближче до місць своїх торговельних інтересів. Уже в XIV ст. у Львові діяло правило, за яким представники нешляхетських станів — купці, ремісники, лікарі — могли будуватися на Ринку тільки на три вікна. Причиною служило те, що кожне вікно використовувалося під крамницю чи майстерню. Дотримуючись принципу рівних можливостей, характерного для раннього капіталізму (хоча, звичайно, до капіталізму було ще далеко), й встановили це правило. А шляхта та духовенство мали право будуватися і в шість вікон. Щодо 4- і 5-віконних забудов — це пізніші переробки, десь з XVIII—XIX століть, коли правило «рівних можливостей» втратило свій економічний сенс.

Довший час будинки Ринку були дерев'яними, зведеними у готичному стилі. Конфігурація їх визначалася розмірами земельної ділянки. Тому споруди були вузькими та довгими. У XIV — першій половині XVI століття багато будинків — одноповерхові. Взагалі треба зазначити, що поняття «поверх» з'являється тільки в період Відродження. А до того часу розчленування будинку у

Синагога прогресистів, спалена німцями 1942 року (Пл. Старий Ринок).

горизонтальній площині на однакових рівнях не використовували. Усілякий великий середньовічний будинок мав вигляд лабіринту з коридорів, сходів, переходів тощо, що з'єднували різні частини, розташовані на різних рівнях. У кожному з будинків були глибокі підвали, де зберігали товари. Як показали недавні дослідження, підвали деяких будинків використовувалися для влаштування гіпокауста — системи повітряного ogrівання.

На початку червня 1527 року Львів знищила страшна пожежа. Від усього міста (разом з передмістям) залишилися тільки ратуша і один будинок. Він, за переконанням деяких львів'ян, зберігся лише завдяки заступництву богородиці. Не дивно, що будинок глибоко шанували релігійні вірники і дозволили його розібрати тільки 1786 року.

Вогонь знищив і кам'яні укріплення. На храмах поплавилися дзвони. Вітер заніс палаючі головешки на Високий Замок — так згоріла одна із веж. Звідси полум'я перекинулось на Знесіння: воно згоріло дотла.

Поступово місто відбудовувалося. 1540 року міська рада спеціальною постановою заборонила зводити в середмісті дерев'яні будинки. А через деякий час до Львова прийшов новий архітектурний стиль — Відродження.

Місцеві патриції замовляли проекти будинків іноземним зодчим — переважно італійцям. Так, протягом XVI—XVII століть утворився унікальний ансамбль площі Ринок — єдиний у нашій країні. Його особливістю є те, що ці будинки й досі використовують за прямим призначенням, тобто для житла. Щоправда, як у них мешкати — це вже інше питання.

Кожен будинок споруджувався не тільки за індивідуальним проектом (це було своєрідною формою реклами для господаря). Він ще й мав свій, неповторний колір. Ту львівську поліхромію було відновлено лише кілька років тому — завдяки величезній праці співробітників історико-архітектурного заповідника.

Як уже згадувалося, на Ринку зосереджувалося міське управління, в тому числі й комунальні служби. Не секрет, що однією з найбільш актуальних проблем сьогодення Львова є водопостачання. А між тим, ця проблема має вже 600 років. Попри те, що середмістя Львова стоїть на воді (в XV ст. на Ринку був ставок), уже документами 1407 року згадується перший водогін, яким йшла джерельна вода з-за міста. Річ у тім, що вода середмістя непридатна для вживання.

Поступово кількість водогонів зростала. Але й досі не знаємо місця отих джерел, звідки вони пролягали.

Водогони сходилися на Ринку в крамницю зі східного боку ратуші, яка була прикрашена величезною бронзовою статуєю німфи Мелюзіни, називалася її іменем. А вже звіди дерев'яними трубами вода подавалася в будинки.

Та місто росло, однієї криниці стало замало. 1697 року спорудили ще одну, на південно-західному розі площі. Її прикрашала статуя Нептуна. 1744 року з'явилася третя криниця — на південно-східному розі. Воду з цих криниць брали не всі, а лише найзаможніші домовласники. Решта ж пила воду з криниць, викопаних на території міста, тобто погану.

1793 року на Ринку спорудили чотири фонтани. Для двох з них використали старі криниці (нині — «Діана» і «Нептун»). Ко-

жен фонтан дістав восьмигранну чашу, увінчану статуєю персонажа давньогрецької міфології. І кожен з них був розташований у центрі зірки, викладеної червоним і чорним каменем. Фонтани робив відомий скульптор Гартман Вітвер.

З південного боку ратуші стояло велике кам'яне корито — мірка для зерна. Пам'ятаймо, що до початку XIX ст. в усій Європі тільки Росія мала єдину для всієї країни систему мір і ваги. В інших державах кожне місто мало свої власні одиниці міри довжини, об'єму і ваги. А у Львові еталоном служило оте корито, що з'явилося на площі 1598 року.

На західному боці Ринку, де зараз квітник, було місце страт, яке часто неправильно називають Лобним місцем. Тут же з 1564 року стояв так званий «стовп ганьби» — спочатку дерев'яний, а згодом — кам'яний. Він мав чотири грані і вгорі вінчався скульптурною групою: кат і богиня правосуддя Феміда — спина до спини. Цей стовп дуже постраждав, коли впала вежа ратуші у 1826 році. Зараз він — в історичному музеї.

До нижньої частини стовпа були прикріплені залізи кільця. На кілька днів до них приковували, «виставляючи на ганьбу», дрібних крадіїв, п'яниць, хуліганів. Тут же виконувалися і смертні вироки. Для цього біля стовпа споруджували тимчасовий поміст. Але смертю карали тут тільки дворян. Так були страчені молдавські господарі (князі) Томжа і Янкула, а 16 червня 1578 року — національний герой українського і молдавського народів, один з керівників запорозького козацтва Іван Підкова.

«Стовп ганьби» не був єдиним місцем покарання. 1594 року до стіни однієї з середринок кам'яниць прибили довгий ланцюг з обручем. До нього припинали сварливих жінок...

Характерна риса Ринку — тротуари, що, за твердженням відомого мандрівника Груневега, були найширшими у всій Європі: ними могли йти навпроти одна одній аж... дві пари. Проте всю площу не спромоглися замостити. Бруд був жахливий, адже каналізації як такої місто не знало — усе сміття викидали просто на вулицю. Розповідали, що імператор Йосиф II, коли приїхав до Львова, то на Ринку його карета, запряжена шестіркою коней, загрузла. Імператора викинули з карети на руки, а карету витягали волами.

Упорядковувати Ринок почали тільки наприкінці XVIII ст. Замостили, поставили, як уже згадувалося, фонтани. Десь у 60-х роках XIX ст. Ринок дістав газове освітлення; аж в 1952-му його замінили електричним.

Площа Ринок — унікальний комплекс пам'яток архітектури. Для його збереження робиться чимало, проте все ж менше, ніж хотілося б. Добре, що передбачено ліквідацію тут трамвайного руху. Справедливою видається нам й та ідея, аби перетворити будинки в готельні комплекси, розташувати в них магазини, кафе, культурні установи.

Отже, будинок № 1 — львівська ратуша, серце міста. 1356 року Львів дістав самоуправління за так званим «магдебурзьким правом». Це означало підпорядкування Львова безпосередньо королю і керівництво містом виборними органами — Радою і Лавою (судом). Рада і Лава обиралися львів'янами. Ззовні все виглядало дуже гарно і демократично. Та дійсність була не такою іділічною. Бо Львів, як і всі інші міста Польщі, за винятком

Гданська, ніколи не мав достатньої економічної і політичної сили, аби повністю бути незалежним від втручання феодалів у справи міста.

Щодо «демократичної» системи виборів, то вона виглядала так. Жінок, які на той час становили приблизно 65 відсотків населення, до участі у виборах не допускали. Позбавлені «голосів» були й некатоліки: українці, вірмени, євреї. А з тої невеликої решти населення могли брати участь у виборах тільки домовласники середмістя. Таким чином влада зосереджувалася в руках 50 родин (або ж одного процента мешканців Львова). Вони безконтрольно розпоряджалися величезними прибутками міста, нікому не звітуючи.

Магістрат засідав у ратуші (слово походить від німецького «ратхауз», що означає «будинок ради»).

Про найстарішу ратушу Львова знаємо дуже мало — тільки те, що вона була дерев'яною і згоріла у 1381 році. Тоді ж згоріли всі документи — втрата для історії Львова, яку компенсувати неможливо.

Невдовзі ратушу відновили. 1404 року на ній з'явився годинник. Наприкінці XV століття були проведені деякі реставраційні роботи, що до певної міри змінило вигляд ратуші. У 1617—1619 роках її взагалі перебудували. Стару вежу частково знесли і на цьому ж фундаменті встановили нову, восьмигранну, з чотирма циферблатами годинників. Вежа була обведена балконом, по якому ходив сторож. Консоли балкона виконали у вигляді левів. Висота вежі дорівнювала 58 метрам. На її шпилі красувався флюгер з позолоченого металу у вигляді лева — емблеми міста (нині зберігається у Львівському історичному музеї).

Зал Ради був обвішаний портретами королів і полководців; всюди милували око дорогі килими. До речі, в них цікава історія. Тогочасний закон вимагав, аби торгівля між іноземними купцями у Львові велася тільки через перекладача. Існував звичай, за яким кожний тлумач повинен був щороку дарувати місту один чи два килими. Ясна річ, якість килима була своєрідною оцінкою професійних якостей перекладача — не тільки щодо знання мов, але й щодо дипломатичних здібностей. Поступово виникла так звана «львівська консульярна колекція килимів», що славилася на всю Європу. До наших днів вона не дійшла, напевно, її захопили шведи в 1704 році.

Поруч із залом Ради була скарбниця, де зберігалося найцінніше майно Львова — документи про його привілеї.

Біля входу в ратушу на високому кам'яному стовпі стояв кам'яний лев.

Ратуша будувалася за розпорядженням бургомістра Львова М. Кампіана і на його кошти. Оскільки з робочою силою було сутожно (М. Кампіан не любив багато платити), то до будівництва залучали різного роду асоціальні елементи — п'яниц, волоцюг, інший набір. Далеко ходити не треба було — у підземеллях ратуші розташувалися в'язниці...

Як ми вже згадували, в ратуші засідав міський суд. Він мав право засудити людину до смерті. На знак цього, за спиною в'їта — голови суду — висів величезний меч. Зараз він, як і «мечі правосуддя», якими виконували вироки, — у Львівському історичному музеї.

Давня легенда розповідає, що якимось суд виніс несправедливий вирок. З того часу в ніч перед стратою коридорами ратуші літала чорна труна. От книга-вироків львівського суду — і на першій сторінці запис: «Пам'ятай про чорну труну...».

З часом до цоколя ратуші були зроблені прибудови. Згодом їх почали розбирати, і з таким азартєм, що пошкодили сам цоколь. 14 липня 1826 року вежа завалилася, загинуло восьмеро людей. Цікаво, що, попри явний аварійний стан, спеціальна комісія визнала вежу цілком придатною. Якраз під час складання цього акта вежа й завалилася — комісія ледь встигла врятуватися. Сам акт зберігається нині у Львівському центральному історичному архіві УРСР.

Закладання нової ратуші відбулося 21 жовтня 1827 року з великою урочистістю, в присутності губернатора та архієпископа. Пролунав навіть артилерійський салют.

Ратушу звели в 1830—1835 роках у стилі віденського класицизму. Оцей четвертий варіант й дійшов до наших днів. Тільки не цілком у первісному вигляді. Колись вежа ратуші мала завершення у вигляді купола. Але... 1 листопада 1848 року у Львові спалахнуло повстання. Ремісники і студенти захопили Ринок, спорудили тут барикади. За наказом генерала Гамерштейна, почалося бомбардування міста — з гармат і бойовими ракетами. Одна з ракет влучила у вежу ратуші. Вона загорілася. Спалахнув і провалився всередину купол. Військо не допускало до гасіння пожежі.

Будинок відновили 1851 року. Тільки завершення зробили не купольним, а бланковим, подібним до середньовічного замку. У 1852 році вежу прикрасив новий годинник. А 1883 року тут було встановлено перший у Львові телефон, який з'єднав магістрат з деякими установами і пожежною командою.

У ратуші засідав магістрат, тут же мешкав президент міста.

Ми вже розповідали, що у 1890 році на Ринку, вперше в історії нашої країни, відзначався День міжнародної солідарності трудящих — 1 Травня. На мітинг, який відбувся у дворі ратуші, зібралось близько п'яти тисяч робітників — кількість для того часу рекордна. У пам'ять про цю подію 1977 року на стіні будинку встановлено меморіальну дошку (автор М. Посікіра).

Магістрат містився у ратуші й за часів буржуазної Польщі. Щороку безробітні приходили сюди (традиційно, мабуть) і вимагали роботи. Ім, теж традиційно, відмовляли. І тоді безробітні, знову ж за традицією, били в ратуші вікна. Про це розповідають архівні документи.

23 липня 1944 року танкіст О. Марченко підняв на вежі ратуші червоний прапор. Гітлерівці відкрили вогонь. Осколок снаряда обірвав життя героя... На вежі височить прапор. Прапор на ньому піднімають раз у рік — 27 липня, в день визволення Львова.

Будинок № 2. На цьому місці до 1589 року стояв інший будинок, який звався «Мордохайовським». Теперішній поставлений на початку XVII століття аптекарем Ярошем Ведельським. Трохи пізніше він перейшов у власність італійця Роберто Бандіnellі. Пам'ятаймо, що до 1871 року у Львові не було звичної для нас системи нумерації будинків. Вони називалися за прізвиськом власника або мали номер земельної ділянки.

Р. Бандіnellі 1629 року удосконалив львівську пошту, органі-

зовану свого часу іншим італійцем — Монтелуппі; в будинку містилася поштова контора. Звідси спеціальні кур'єри везли листи до Варшави, Кракова, Любліна, Гданська.

У 1737—1739 роках будинок перебудували, про що свідчить напис на бічному фасаді. Головний вхід було перенесено на сучасну вулицю Ставропігійську. У середині XIX століття тут містилася відома книгарня Карла Вільда, який був не тільки торговцем, але й видавцем. У той же час в будинку мешкав видатний польський поет К. Уейський...

Нині будинок ґрунтовно реставрують. Тут планують відкрити музей пошти.

Будинок № 3. У сучасному вигляді збудований 1772 року за проектом П. Полейовського. Статуї лицарів на фасаді, скульптурні групи «Слава» на аттику та «Генії» на балконі — роботи скульптора Ф. Олендзького. Художнє оформлення будинку повністю завершене у 1775 році. В оформленні інтер'єру брали участь найвидатніші львівські художники того часу, в тому числі й С. Строїнський. Решітку балкона зробили львівські майстри П. Сенковецький та Я. Зайка.

Тривалий час історія будинку залишалася в тіні. І тільки за останні роки, завдяки копійчій роботі відомого львівського дослідника В. Вуйчика, вона стала знана широкому загалу.

Будинок № 4. Унікальна пам'ятка архітектури XVI століття — «Чорна кам'яниця». Датою її побудови вважають 1558 рік. Питання про авторство проекту остаточно ще не досліджене — його приписують П. Красовському, Павлові Римлянину, Петрові з Барбони.

Будинок має чотири поверхи, причому останній зроблено з горища у 1884 році. Виразно простежується характерний для архітектури XVI століття нерівномірний поділ по поздовжній осі. Кам'яниця, як і більшість будинків Ринку, збудована у три вікна — її власники не належали до шляхетського стану. Весь фасад вкритий так званим, «брильянтовим рустуванням» (русти — накладні блоки на фасаді — мають форму брильянта, одного з варіантів огранки алмаза).

Будинок будувался для поляка італійським архітектором. В оформленні фасаду вжито суто український рослинний орнамент, різьблений у камені.

Що цікаво, рустування, як і весь фасад, колись було білим, але з часом під дією атмосфери почорніло. Адже протягом століть будинки опалювали вугіллям та дровами. М'який камінь зовнішнього оздоблення поглинав сажу і з часом почорнів. Цьому кам'яниця і завдячує своєю назвою, яка з'явилася в середині XIX століття.

Будинок досить часто міняв господарів. І кожен щось додавав до його оформлення. Остаточоно воно було завершене в 1675—1677 роках архітектором М. Градовським. Тоді будинок належав лікареві М. Анчевському. На його замовлення, фасад прикрасили скульптурні зображення святих — особистих та професійних покровителів лікаря. Над дверима з'явився гмерк — особистий знак М. Анчевського: лев з мечем на фортечній стіні.

В інтер'єрі збереглися стелі — з поперечними дерев'яними балками. Між вікнами другого поверху стоять могутні колони, судячи зовні, різьблени у камені рослинним орнаментом. Од-

не з підвіконь — кам'яне, широке — служило, по суті, лавкою, сидючи на якій можна було спостерігати за життям Ринку. В глибині будинку збереглося алебастрове обрамлення входу в мольнію, переїзнене свого часу з приміщення, яке містилося у дворі.

Ще одна цікава деталь: біля входу, на зовнішній стіні — кам'яний виступ. Це лавочка для сторожа. Сидіти на ній зручно, а от заснути — неможливо. Таким чином, бачимо, що практичні вимоги до робочого місця беруть свій початок ще з тих далеких часів...

Протягом століть будинок служив для житла, а нижній поверх використовували під крамницю. Один з перших власників, Ян Лоренцович, тримав тут аптеку.

1926 року будинок купило місто, і через три роки тут було відкрито музей історії Львова. Як і сусідній музей імені Яна III, він мав виразне ідеологічне спрямування — доводити споконвічну належність галицьких земель Польщі.

Із 1940 року — це база історичного музею.

Будинок № 5 зведений у 1571—1577 роках за проектом П. Красовського для багаті міщанської родини Ганлів. На думку деяких дослідників, це був перший триповерховий будинок на Ринку, дуже красивий, з внутрішньою верандою. Але численні перебудови не полишили нічого ні від фасаду, ні від інтер'єру.

Наприкінці XVI століття власницею будинку була С. Ганль. Овдовівши у порівняно молодому віці, вона стала релігійною фанатичкою. Усі свої матеріальні кошти, а вони були чималими, С. Ганль використала на релігійні справи. Вона фінансувала будівництво костюлу на сучасній вулиці Івана Франка. Саме у неї, в будинку № 5, зупинилися перші у Львові єзуїти. Звідси почалося те, що сучасники називали «єзуїтською неволею». Коли єзуїти прийшли до Львова, вони не мали нічого, крім одягу, який був на них. Але уже через двадцять років приступили до будівництва свого величезного костюлу. Ще через кілька літ місто Львів заборгувало їм 14 тисяч червінців. А коли 1773 року орден був розпущений, то майно єзуїтів оцінювалося більш як у мільйон злотих.

Будинок № 6 — один з небагатьох у нашій країні зразків архітектури Відродження.

1569 року у Львові з'явився Костянтин Корнякт, за походженням — грек з Криту. Приїхав він з Молдавії, де був боярином і керівником митної служби. Про причини його переїзду до Львова судити важко, можливо, вони криються у політичному кліматі тогочасної Молдавії. Але жаданого спокою Корнякт не знайшов і у нашому місті. Знання східних мов, політична й економічна ерудиція, зв'язки і знайомства на Сході — усе це призвело до того, що він став особистим секретарем короля Сигізмунда II Августа. Не слід забувати, що в ті часи відносини з Туреччиною і Кримом були для Польщі питанням життя і смерті. Напевне, Корнякт настільки прислужився, що в 1571 році король надав йому дворянство. Через п'ять літ інший король, С. Баторій, це дворянство підтвердив і дозволив Корнякту збудувати на Ринку будинок у шість вікон.

Корнякт купив дві кам'яниці і замовив архітекторові Петрові з Барбони новий будинок. А в ті часи, на відміну від сучасних,

архітектор був одночасно і будівничим, тобто не тільки створював проект, а й керував будівництвом. Можливо, це одна з причин того, що ці будинки стоять й досі?

Корняктівський будинок вийшов дуже гарний, але, на жаль, до нашого часу він не дійшов таким, яким був у 1580-му. Тоді він мав красивий багатоколонний портал, який доходив до середини теперішнього тротуару (знесений у 1806 році). На першому поверсі зберігся так званий «готичний зал» — єдина пам'ятка світської готики у Львові. На верхніх поверхах збереглися стелі XVI століття.

Будинок не має пишного оздоблення фасаду, за винятком гур короля і рицарів на аттику, доданих 1678 року. І все ж таки він владно притягує зір. Чим? Важко сказати. Можливо, строгою пропорційністю усіх деталей, їх чіткою співрозмірністю.

Окрасою будинку є його двір, так званий венеціанський, або італійський. Він — єдиний у нашій країні. Тільки в Лівадії, у колишньому царському палаці, є щось подібне. Але між ними різниця в триста років. І у дворі, як і на фасаді, вражає співрозмірність усіх деталей. Він замкнений по периметру трьома рядами галерей. Колони нижнього ряду — несучі, тому вони важкі, міцні. Колони другого поверху — тонші і легші, а третього — взагалі тонкі. Тому створюється враження надзвичайної легкості, майже невагомості конструкції. Якщо розглядати двір у другій половині сонячного дня, то здається, що колони просто повисають у повітрі.

К. Корнякт попри те, що став шляхтичем і одружився із шляхтянкою Дзедушицькою, комерційної діяльності не покинув. Він орендував королівські мита і торгував вином. Над вхідними дво-

Вид Львова з вулиці Коперника.

рима висіла гілка ялини, яка сповіщала, що у цьому будинку — винарня. Вона розміщувалася у двох залах першого поверху. На забитих у стелю кільцях висіли олійні світильники. У винарню впускали тільки людей з товстими гаманцями. І приємно, мабуть, було морозного зимового вечора посидіти біля вогнища з кухлем гарячого вина з цукром і прянощами. Вино зберігалось у просторих підвалах, нагору його подавали ліфтом.

Корняк був дуже багатою людиною. Він фінансував будівництво каплиці Трьох святих у дворі Успенської церкви. Для самої церкви він купив дзвін «Кирило», який мав два метри у діаметрі, важив близько чотирьох тонн і вважався найголовнішим у всій Галичині (на превелике невдоволення католицького духовенства). Корняк — один з фундаторів Ставропільського братства. Але водночас він давав гроші на будівництво єзуїтського костелу.

Помер К. Корняк 1603 року. Його багату спадщину нащадки досить швидко пустили за вітром. Уже в 1623 році будинок був проданий ченцям-кармелітам. Через 19 літ він перейшов у власність магната Якуба Собеського, батька майбутнього короля Польщі Яна III. Ось чому кам'яниця згодом стала називатися Королівською. Попри гучний титул, її здавали в оренду ремісникам. У колишній винарні розташували кордегардію — приміщення караулу.

1686 року в будинку був підписаний так званий вічний мир між Росією та Польщею. Відповідно до умов цього пакту Польща відмовлялася від претензій на Лівобережжя, Київ, Чернігів та Смоленськ; дістаючи взаємну військову допомогу у боротьбі проти Туреччини і Криму.

У 1723 році будинок перейшов у власність магнатів Жевуських. Наприкінці XVIII століття його відреставрували, а згодом продали О. Ходкевичу. 1816 року власником став Поніський. Саме в цей час була проведена часткова перебудова кам'яниці. Дещо змінилося планування — круглий Тронний зал переробили на прямокутний. У так званих королівських покоях з'явилася ліпка на стелі та на стінах, оздоблення мармуром. Напевно, в той час знесли частину галерей двору, замінивши їх потворною коробкою. Ясна річ, від галерей прибуток невеликий, а коробку можна ж здавати в оренду. Князь К. Поніський ретельно слідував за станом королівських покоїв, не звертаючи уваги на двір. Як видно з фотографії того часу, частина двору була забудована різного роду коробками та складами. Галереї засклили і теж перетворили у комори.

1908 року останній власник будинку князь Любомирський продав його місту — для влаштування тут музею. Коли приводили у порядок двір, вивезли сто (!) возів сміття. Реставраційні роботи тривали аж до 1930 року.

Музей було відкрито 12 вересня 1908 року, у 225-у річницю розгрому Яном III турків під Віднем. І дістав він назву «Національний музей імені Яна III».

За Австрії, за часів буржуазної Польщі музей вів жалюгідне існування. Його річний бюджет становив п'ять тисяч злотих. Сюди входили витрати господарські, платня персоналу, кошти на закупівлю експонатів. Поповнення фондів шло, головним чином, за рахунок пожертвувань. Директор, охоронець фондів, сторож —

оце і весь штат музею. До речі, його відкривали тричі на тиждень по чотири години.

Справжнє життя музею почав тільки за Радянської влади. Постановою Ради Народних Комісарів УРСР від 23 травня 1940 року у Львові створено історичний музей. Але роботи з його організації перервала війна. Гітлерівці розікрали колекції музею. Особливо постраждали збірки зброї та нумізматики. Тоді ж зник і знаменитий Михалківський скарб — сім кілограмів злота.

Музей відновив свою роботу одразу після визволення міста від німецько-фашистських загарбників — наказ № 1 по музею датується 27 липня 1944 року. Працювати у той час доводилося в дуже нелегких умовах. Не було коштів, матеріалів і, найголовніше, — кадрів. Але всі ці труднощі подолали завдяки і населенню міста.

Нині Львівський історичний музей за обсягом експозиції і кількістю експонатів займає друге місце в республіці, поступаючись лише Київському (головним чином, за рахунок археологічної колекції). У фондах Львівського історичного зберігається близько 300 тисяч експонатів. Понад 400 тисяч чоловік щороку відвідують його експозиції.

Велику популярність має «італійський дворик». Тут знімали фільми «Салют, Маріє!», «Помилка Оноре де Бальзака», деякі інші. **Будинок № 8** у XVII столітті належав багатій вірменській родині Бєрнатовичів. Перебудований у XIX столітті, від старого будинку залишився тільки цоколь.

Майже сорок років (з 1946 р.) тут містився ушлявлений Львівський шаховий клуб, який виховав Леоніда Штейна, Олександра Білявського, Марту Шуль та багатьох інших. У клубі було усього три кімнати. У двох стояли довбелезні столи та лави — тут грав загаль. У третій кімнаті — кабінеті директорів — грали вибрані, уже на маленьких столиках, на кожному з яких лежала картонна дошка. Але любителів старовинної гри не лякали незручності — клуб тішився великою популярністю.

Будинок № 9. 1376 року правитель Галичини Владислав Опольський віддав ділянку, на якій споруджено будинок, католицьким архієпископам. Вона належала їм аж до 1939 року.

Якими були будинки, що стояли тут до XVII століття, сказати важко. Та коли зважити, що під час візитів до Львова в них зупинялися польські королі, то можна з повним правом зарахувати ці будинки до найкращих у місті.

Кам'яниця № 9 (у сучасному вигляді) збудована 1634 року архітектором Яном Покоровичем для архієпископа С. Гроховського. Вона мала 68 кімнат. Особливо розкішно вирізнялися спальня і зал, викладений плоскою золотавою цеглою та кахлями (так званий Фарфоровий, або Золотий зали). Тут теж зупинялися польські королі.

1844 року кам'яницю передали католицькій семінарії. Була проведена реконструкція, в ході якої зник Золотий зал і виріс 4-й поверх. Увесь будинок здавали в оренду — частково під друкарні.

Із 1957 року — тут міська бібліотека для молоді і юнацтва імені 40-річчя ВЛКСМ, до речі, одна з найкращих у Львові.

Будинок № 10 у сучасному вигляді збудований у 50-х роках XVIII століття архітектором де Віттом на місці семи кам'яниць:

Успенська церква.

двох від Ринку, трьох — від вулиці Руської і двох — від вулиці Івана Федорова. На порталі від вулиці Івана Федорова збереглася дата «1695».

Характерною деталлю будинку є наріжник з декоративними зображеннями зброї. Наріжник заважає перехожим, та нічого не поробиш, він — опора усієї споруди. Зробив його за проектом архітектора С. Фесінгера скульптор С. Кодецький.

В одній з кам'яниць, що увійшли у цілісний будинок, жив відомий львівський поет початку XVII століття Шимон Шимонович. Сам же будинок належав князям Любомирським. У 1767 році тут зупинявся на постій командуючий російськими військами генерал Кречетников. Із 1772 по 1821 роки в будинку містилася резиденція австрійських губернаторів Галичини. Із 1895-го кам'яниця належала «Просвіті», яка розмістила тут кільканадцять своїх організацій і друкарню. На першому поверсі була книгарня Наукового Товариства імені Т. Г. Шевченка.

Будинок № 13. Цей номер з'явився тільки за Радянської влади. Раніше кам'яниця нумерувалася «12 а». У XVII столітті вона належала родині Алембеків (правильно — Альнпеків), один з представників якої — автор першого опису Львова. Другої половини XVIII ст. будинок перейшов у власність родини Сіньїї (пишеться Сігні), їй же належав маєток під Львовом, який дістав назву Сігнівка (така вулиця існує й досі).

Будинок № 14 — кам'яниця Массарівська, або Венеціанська. Назва пішла від далматинця Антоніо Массарі, котрому будинок належав наприкінці XVI століття. Антоніо Массарі приїхав до Львова, прийняв міське громадянство, одружився з багатою місцевою нареченою. Займався торгівлею, а ще виконував функції консула Венеції. Ось чому над входом герб Венеції — крилатий лев св. Марка.

У 1589-му кам'яницю перебудував ушлявлений архітектор Павло Римлянин. А дата «1600», що на гербі, вказує рік реставрації будинку.

Будинок № 18 — кам'яниця Гутетерівська — збудована в середині XVI століття. Мала великі зали, тому її часто використовували для бенкетів і прийомів. У 1672 році, під час облоги Львова турками, тут жив турецький казначей, котрий прибув за викупом.

Аптека, що є у цьому будинку на першому поверсі, існувала уже в першій половині XIX століття і називалася «Під золотим оленем». Її власником була родина Зенткевичів — аптекарською справою вона займалася ще з XVI століття. У Львівському історичному музеї зберігається аптекарська ступа з прізвиськом Зенткевичів і датою — «1776».

Будинок № 19 — кам'яниця Пелчинська, збудована в XVI столітті. Належала родині Пелків. Від цього прізвища пішла й назва Пелчинського ставу, якого вже немає і який був на сучасній вулиці Дзержинського.

Будинок № 20 — кам'яниця Кайзерівська, або Кральовська. Скульптурне оздоблення виконане близько 1786 року Ф. Олендзьким. У другій половині XIX століття тут містилася крамниця М. Димета, в якій 1864 року вперше у Львові продавався «Кобзар».

Будинок № 23 — кам'яниця Шольцввольфовичівська. На Ринку виходить її бічний фасад. Збудована у 1630-му.

На Ринок виходить три вікна — так, як вимагали тодішні закони. І зламати їх, ці закони, не могли й величезні статки Шольц-вольфовичів, найбагатших людей Львова. 12 синів і 12 дочок мав Вольф Шольц. Вони у спадок дістали 25 тисяч червінців, і це окрім земель, крамниць, товарів, рухомого майна.

Будинок № 24 ще в XVI столітті звався Гібльовським, або Массарівським. Фактично він належав Шольцам, зятем яких був А. Массарі (власник будинку № 14). Як пам'ять про нього, у XX столітті на сходах встановили зображення крилатого лева — герба Венеції.

Наприкінці XVII — на початку XVIII століття кам'яницю придбав міський радник Гордон (будинки почали називати Гордонівським), 1707 року тут тричі зупинявся Петро I.

На початку XX століття тут добудували четвертий поверх, встановили барельєф (автор З. Курчинський). Фрагменти старої конструкції, що збереглися після перебудови, свідчать: будинок мав колись дуже гарний інтер'єр. У цій кам'яниці знайдено залишки гіпокауста — середньовічної системи повітряного ogrівання.

Із 1947 року в будинку розмістилася експозиція історичного музею.

Будинки № 25 і № 26 належали братам згаданого вище Вольфа Шольца — Якубу та Яну. У дворах збереглися фрагменти середньовічної забудови.

Будинок № 28 збудований для лікаря Д. Гепнера у 1570 році. Тут провів свою останню у житті ніч Іван Підкова, один з керівників запорозького козацтва, національний герой українського і молдавського народів. Звідси 16 червня 1578-го його повели на страту.

Ділянка, що її займає будинок № 29, склалася з двох частин, одна з яких належала Кампіанам (після них — Острогорським, Гросваерам). У будинку, що стояв на ній, у другій половині XVII століття мешкав бургомістр і історик Львова Зіморевич. Друга ж ділянка належала С. Дибовицькому. 1767 року обидві вони перейшли у власність Ф. Коритовського, тодішнього коменданта міста. Землю він купив, але коштів для спорудження будинку Коритовському забракло. А якраз тоді, у 1768 році, до Львова привезли на страту 400 гайдамаків, учасників Коліївщини. Ф. Коритовський вирішив зі стратою почекати, а повстанців використати як безплатну робочу силу. Будинок вийшов дуже гарний, і по завершенні робіт, у 1770-му, будівничих стратили — частину у Львові, решту — в містах Львівщини.

1803 року будинок придбав швейцарець Д. Андріоллі, який через двадцять літ, а точніше в 1825-му відкрив у дворі першу у Львові кондитерську.

Цей будинок має прохідний двір-пасаж, звідки й назва — «пасаж Андріоллі».

Будинок № 32 поставлений на місці семи давніх будинків у 1912 році. Називався «будинком Ціпперів» і служив першим у Львові універмагом.

Будинок № 36 у сучасному вигляді збудований 1778 року. Наприкінці XVIII століття тут мешкав Ю. Понятовський, національний герой Польщі. З початку XX століття будинок належав «Народній торгівлі» — кооперативній організації української буржуазії.

Будинок № 38 — кам'яниця Вільчковська. Кілька років тому 37-й і 38-й будинки об'єднали і створили оглядовий зал Будинку моделей. Під час реставрації у підвалах виявлено чудові розписи XVII століття.

Будинок № 39 — кам'яниця Толлочковська. У 1656—1657 та 1660—1663 роках тут містився державний монетний двір. Тоді будинок належав уже згадуваним аптекарям Зенткевичам.

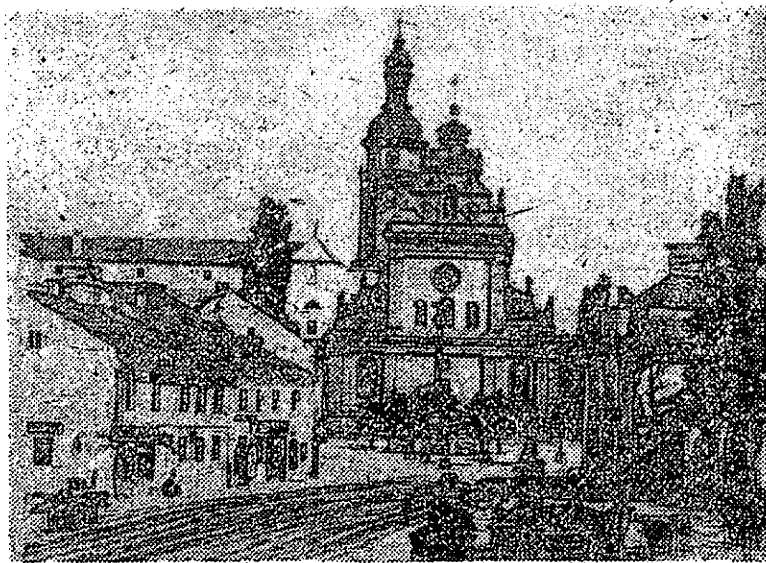
Будинок № 40. Мабуть, немає у Львові людини, котра не знала б каплиці Боїмів — фамільної гробниці цієї родини, чудової пам'ятки архітектури XVII століття. До нашого часу вона дійшла у перебудованому вигляді. Остання реконструкція, під час якої фасад прикрасили фігурами атлантів, здійснена 1773 року.

ВІД ВЕЖІ КРАВЦІВ ДО ШЕВСЬКОЇ

Ми вже згадували, що від Ринку відходить вісім вулиць. Усі вони невеликі, а за віком не набагато молодші від центрального майдану міста.

Розпочнімо свою мандрівку з Галицької. У документах вона згадується 1382 року, але, напевно, існувала уже років двадцять до цієї дати. Просто, під час пожежі ратуші у 1381-му згорів увесь архів міста, а тому найдавніші львівські документи датуються отим, 1382 роком.

Вулиця спочатку була тільки дорогою, яка вела до Галича (звідти й назва). Та з часом обабіч шляху виростили будинки і утворилася вулиця. Саме тоді почалося спорудження міських укріплень. Місто було обнесене стіною, обведене ровом. Вулицю Галицьку перегородила однойменна брама (стояла вона на тому місці, де нині Галицька перехрещується з вулицею Комсомольською).

Площа Галицька. Зліва — будинок «Під солов'ями» (нині не існує).

Не слід уявляти собі Галицьку браму чимось на зразок великих дверей у мурі. Це була потужна і досить складна фортифікаційна споруда, яка включала кілька веж. Зрештою, такою вона стала аж наприкінці XVI століття.

Галицька брама з самого початку була подвійною — із зовнішньою та внутрішньою частинами. Вони з'єднувалися кам'яним мостом. 1431 року над брамою збудували вежу кравців. Дещо пізніше постала й так звана вилазка — вузький прохід між двома стінами, який вів до воріт. Якби під час штурму ворог спробував пройти вилазкою, то неодмінно потрапив у пастку: весь прохід прострілювався. Наприкінці XV століття збудовано барбакан — невисоку круглу оборонну споруду з плоским дахом, яка стояла поряд з вилазкою. З барбакана вели вогонь по флангах і тилу штурмуючих.

Галицьку браму розібрали 1784 року.

На вулиці майже не збереглося слідів середньовічної забудови. Лише час від часу у перших поверхах будинків архітектори знаходять сліди XVI—XVII століть. Це і лів з однією головою та двома тулубами на розі вулиць Галицької та Фрунзе (на рівні другого поверху). А на самому початку вулиці стоїть каплиця Боїмів. До Галицької виходить її глуха стіна, прикрашена портретами Дьєрдя (Георгія) Боїма — засновника каплиці — та його дружини Ядвіги.

...Доскіпливий читач може зауважити: от говорили про вісім вулиць, які відходять від Ринку, а насправді їх сім та одна площа, площа Розі Люксембург. Правильно. Але площа утворилася порівняно недавно — наприкінці XVIII — на початку XIX століть. А до цього то була вуличка, притому забудована з одного боку, бо з другого височів мур кладовища.

Загалом, середньовічне місто мало дві найголовніші споруди: ратушу та собор. Отой останній завжди був предметом особливої гордості кожного мешканця міста. Зі східців собору проголошувалися найважливіші державні укази; тут, у храмі, зберігали воєнні трофеї. На собор ніколи не шкодували коштів — його краса була своєрідним виявом місцевого патріотизму.

Кафедральний собор у Львові — не виняток. Усе сказане вище стосується і його. Він заснований, за одними даними, 1360 року, за іншими — на десять літ пізніше, на місці православної Успенської церкви, яку перенесли на вулицю Руську. Бувався кафедральний собор довго, понад сто років, та так і залишився незавершеним. За задумом архітекторів, повинно було постати дві вежі, але збудували тільки одну, а другу вивели лише наполовину. Зводили собор у готичному стилі, і на сьогодні це єдина пам'ятка церковної готики у нашому місті.

1765 року, з розпорядження архієпископа Сераковського, проведено часткову перебудову собору. Він дістав барокове завершення вежі; було знесено багато каплиць, які оточували храм. Відбулися зміни і в інтер'єрі.

Як ми уже говорили, найважливіші події міського життя так чи інакше пов'язувалися з собором. Ось чому після облоги Львова турками у 1672 році львів'яни повісили на стіни храму турецькі гарматні ядра. А 1772-го на знак протесту проти окупації Галичини Австрією мешканці міста замурували парадні входи собо-

ру. Так вони стоять й нині — стрільчасті готичні арки, закладені червоною цеглою.

1210 року на стіні собору встановили меморіальну дошку — на відзначення 500-річчя перемоги під Грюнвальдом, де об'єднані війська слов'янських народів завдали нищівної поразки Тевтонському ордену. У 1941-му дошку знищили гітлерівці.

Як відомо, у Львові (зрештою, і у всій Європі) до кінця XVIII століття не було кладовища в нашому розумінні цього слова, тобто спеціально відведеної ділянки землі, що розташована на певній відстані від житлових кварталів. Померлих ховали біля храмів, кожен із яких ніби мав свій цвинтар. Причому багатих хоронили у підземеллях храму, бідних — довкола нього. У середмісті Львова на 36-гектарній площі таких кладовищ було сім. Подібне сусідство, ясна річ, не до добра. Статистика свідчить, що упродовж п'яти століть у Львові зафіксовано 51 епідемію.

Кладовище біля кафедрального собору було нижче рівня Ринку, і до нього спускалися сходами. Його оточували стіни. Тут ховали архієпископів, вищу аристократію, найбагатших людей міста. До собору були прибудовані каплиці; ще шість їх стояло на території кладовища.

1783 року всі церковні кладовища у Львові ліквідували. Від цвинтаря кафедрального собору залишилося кілька статуй, які й зараз стоять під стінами храму, та каплиця Боїмів.

Далі ми підемо на вулицю Народної гвардії імені Івана Франка. Під назвою Шевської вона згадується з 1442 року. На цій вулиці містився цех шевців. Після спорудження костюлу і монастиря єзуїтів вона почала називатися Єзуїтською. Ця назва проіснувала майже сто років. Коли єзуїтів вигнали зі Львова, у будинку їхньої колегії розмістилося крайове управління. Вулиця отримала назву Дикастеріальної (управлінської). По революції 1848 року у згаданому будинку містився суд (трибунал), і через кільканадцять літ таку ж назву (Трибунальська) отримала й вулиця. Сучасна ж (1957 р.) на честь підпільної організації, яка діяла у Львові під час гітлерівської окупації.

Кілька слів про будинки цієї вулиці.

Будинок № 2, збудований у другій половині XVI століття, належав родині Абреків і називався Абрековською (або Абрковською) кам'яницею. Так, вона була розташована саме тут, а не на протилежному розі Ринку, як це стверджується у романі «Манускрипт з вулиці Руської».

...Кожна людина знає, що таке пасквіль, та мало хто може розтлумачити, звідки походить це слово. Жив у середні віки у Римі швець Пасквіно. Біля його майстерні стояла статуя, на якій малювали карикатури, писали епіграми. А оскільки зразки цього жанру не завжди відзначалися об'єктивністю, то слово «пасквіль» з часом набуло сучасного значення.

А яке це відношення має до Львова? — запитаєте. Пряме. Тільки у нас малювали карикатури і писали епіграми не на статуй, а на віконницях Абрековської кам'яниці, перетворивши її таким чином у своєрідну стінгазету. У Львові свого часу побутовав вислів — «потрапити до старої» (будинок належав старій пані Абрековій). «Що говорить пані Абрекова?» — цими словами львів'яни часто вітали одне одного, зустрічаючись уранці. Першою жертвою пасквільів на віконницях й стала сама власниця будинку, а відтам

взялися за інших. «Нововведення» набуло міжнародного характеру, бо під час ярмарків «творчістю» займалися й іноземні купці. Зрештою, 1601 року міській владі терпець увірвався і вона видала спеціальну постанову про заборону таких вправ, навіть поставила сторожу біля кам'яниці.

Будинок № 10 — зразок архітектури стилю ампір. На фасаді — рельєфи на міфологічну тематику (автор Гартман Вітавер).

Будинок № 12 теж збудований у стилі ампір, оформлений Гартманом Вітавером. Наприкінці XIX століття тут містився ресторан Нафтули Терфера, дуже популярний у колах львівських митців. Бував тут і уславлений український художник Іван Труш. По смерті Нафтули ресторан успадкував його син, пристрасний шанувальник мистецтва. Він колекціонував картини. Кілька з них придбав і в Івана Труша, до котрого дуже приязно ставився (навіть пропонував гроші на поїздку в Мюнхен для навчання в Академії мистецтв).

УСІ ВУЛИЦІ ВЕДУТЬ ДО... РИНКУ

Вулиця Краківська згадується у документах з 1382 року, правда, під назвою Татарської. Так, тут жили татари. Тому називали вулицю і Поганською, і Сарацинською. Сучасна назва вперше згадується у 1441 році.

Сюди пролягав шлях на Краків, власне, починався тут, а далі проходив сучасною вулицею 4 Травня.

Краківська брама, яка завершувала вулицю, збудована 1386 року і спочатку теж називалася Татарською. Її укріплення були потужнішими, ніж Галицької брами. 1404 року тут постала Кушнірська вежа, бо обороняв браму цех кушнірів. Під час облоги міста шведами у 1704-му весь гарнізон вежі загинув, воліючи смерть, аніж полон.

Краківська була вулицею ремісників. Тут мешкали уславлені львівські мечники.

Будинок № 1 — під час гітлерівської окупації тут була явочна квартира «Народної гвардії імені Івана Франка».

Будинок № 4 збудований на початку XIX століття у стилі ампір. Прикрашений надзвичайно гарним рельєфом «Амур і Психея» (автор — П. Ойтеле).

Будинок № 6. А власне будинку з таким номером тут немає, як і номерів 8, 10, 12. Усі вони знесені у 1912-му, на їх місці сьогодні — дитячий майданчик. У будинку № 6 в 1573—1574 роках мешкав першодрукар Іван Федоров. Можна припустити, що саме тут був надрукований львівський «Апостол» — перша друкована книга України.

Будинки №№ 11, 13, 15, 17 збудовані на місці колишнього монастиря тринітаріїв, заснованого у XVII столітті. 1784 року в будинку монастиря розмістився університет. Він згорів у 1848-му під час бомбардування міста австрійською артилерією. На його фундаментах і постали теперішні будинки.

У 1895—1908 роках в будинку **№ 20** мешкав видатний український художник Т. Колистинський.

Над ренесансовим входом будинку **№ 22** — рельєф (на жаль, на половину розбитий) із зображенням євангеліста Луки, покровителя художників. Тут у XVII столітті містилася господа цеху живописців.

Будинок № 34 має дивну властивість, зрештою, притаманну багатьом кам'яницям Львова: перший поверх нічим особливим не вирізняється, але варто подивитися вгору — і сам себе питаєш: чому раніше не бачив цієї краси!.. Збудований будинок на початку XIX століття у стилі ампір. Його фасад милує око тонко виконаними фігурами грифонів, ваз і путті.

Вулиця Друкарська мала спочатку дещо дивну назву «Дорога

Костьол домініканців. Тепер — музей історії релігії. Вхід на вулиці Зацерковну і Арсенальську, яких уже немає.

за оленем». Назва ця вперше зустрічається у 1686 році і пов'язана з тим, що на місці теперішнього будинку № 45 на площі Ринку тоді стояв інший, званий «Під оленем». Оскільки вулиця починалася одразу ж за будинком, то й назва така закріпилася. Слово «дорога» може свідчити про те, що вулиця була мало забудована. Окрім того, вона закінчувалася тупиком, не доходила навіть до Вірменської, впиралася в будинок родини Августиновичів. 1858 року цю кам'яницю купило місто, і через три роки її знесли. Таким чином, вулиця набрала сучасних розмірів. У той час вона називалася Вірменською-бічною. 1871 року дістала назву вулиці Гродзицьких — на честь двох братів, польських військових діячів XVII століття. Сучасна назва (з 1949-го) з'явилася на відзначення 375-річчя українського книгодрукування.

Профіль вулиці дає змогу чітко виділити лінію колишніх ґрунтоносів — від Ринку іде спад, а потім підйом.

У XVII—XVIII століттях вулицю заселили вірмени, і вона ввійшла до складу їхньої ділянки.

Будинок № 3 — так званий будинок «Під богородицею». Назва від статуї, яка стояла на фасаді. Збудований він приблизно у 1543 році і належав одному з представників наймогутнішого львівського клану Шольців — Штанцелю (Станіславу).

Вулиці, що відходять від Ринку, розташувалися ніби парами. Так-от, парною до Друкарської є вулиця Ставропільська. Уперше (як вулиця Божого Тіла) вона згадується в документах 1405 року. Тодішня назва від того, що вулиця виходила до монастиря домініканців, який мав костюл Божого Тіла. Із XVIII століття закріпилася назва Домініканська. Сучасна — з 1946 року (на честь Ставропільського братства, чиї будинки були розташовані неподалік).

Будинок № 1. Найстаріша з існуючих аптек у Львові — заснована 1735 року. Тривалий час ніхто особливої уваги на її вік не звертав. А в 1964 році старий фармацевт Крилов виступив з ініціативою, щоб створити тут музей. Зібрані документи, книги, речові пам'ятки розповідають про історію аптечної справи, і не тільки у Львові. Музей входить у туристський маршрут. У гостей міста велику популярність має «залізне вино» — смачний тонізуючий напій.

Будинок № 11 з кінця XIX століття належав Галицькому товариству лікарів. Це була солідна організація — її власністю свого часу став курорт Моршин.

Вулиця спочатку називалася вулицею Соляників. Назва «Руська» вперше зустрічається у 1470 році. Протягом століть українці Львова мали право володіти будинками тільки в межах вулиці Руської.

Середньовічна Руська за площею була значно більшою від сучасної. Це був цілий квартал.

Наша мандрівка довкола Ринку завершується. Залишилося відвідати вулицю Сербську. Найдавніша її назва — Скотська (від місця, де торгували худобою) — зустрічається з 1494 року. Худобою тут торгували, головним чином, євреї. З часом вулицю стали називати Шкоцькою, тобто Шотландською. Уважалося, що ця назва від кількох шотландських родин, котрі мешкали тут. Така версія документально не підтвердилася. Знаний дослідник історії Львова, уже покійний, Й. С. Гронський переконливо довів, що остання назва — перекопана від «Скотської».

У даному разі ми ведемо мову тільки про частину вулиці, що

між Ринком та вул. Фрунзе. Друга частина (від Фрунзе до Комсомольської) виділилася в самостійну вулицю у другій половині XIX століття. Називалася вона Рожаньцевою (польське «рожа-нец» — чотки). Третій відрізок вулиці (від Комсомольської до площі Возз'єднання) теж колись мав свою власну назву — Бернардинська-нижча. Виникла вона у 1811 році, після знесення міських укріплень. Саме тоді через сад бернардинського монастиря була прокладена дорога, яка з'єднала Сербську з Галицьким передмістям.

1871 року всі три вулиці були злиті в одну, яка дістала назву Сербської. Пояснення, що назва від того, ніби у XVIII столітті тут жило кілька сербських родин, знову ж документально не підтверджено.

Будинки XVI—XVIII століть збереглися тільки у верхній частині вулиці (під номерами 1 і 3). На другій з цих кам'яниць висить величезний ключ — на початку XIX століття тут була слюсарна майстерня.

Будинок № 13 — новий, початку нашого століття. Але на його наріжнику є герб Львова, позначений датою «1633». Власник будинку, на якому стояв такий знак, мав право довічної оренди земельної ділянки. Привілей цей надавався за особливі заслуги перед містом. Герб, про який ведемо мову, стояв на так званій Клоповській кам'яниці, що була на місці будинку № 6. Її знесли наприкінці XIX століття, а герб перенесли на теперішнє місце.

ТАМ, ДЕ БУЛО ГЕТТО

Мабуть, кожен львів'янин знає, що в часи гітлерівської окупації в місті було гетто. Та чи розповідав вам хтось, що воно існувало в середньовічному Львові?

Таку назву — «гетто» — мав єврейський квартал у середньовічній Венеції. Звідси слово помандрувало всім світом, щоправда, ніде не вживалося офіційно. І тільки у XX столітті, коли фашистська Німеччина окупувала майже всю Європу, квартали, куди силою зганяли євреїв, знову стали зватися «гетто».

У середньовічному Львові була просто єврейська дільниця середмістя. Вона займала його південно-східний кут, там, де зараз вулиці Івана Федорова та Фрунзе, та й то неповністю. У гетто входила частина вулиці Федорова (між Руською та Фрунзе), котра до 1871 року називалася Жидівською, і частина вулиці Фрунзе (між Сербською та міським арсеналом). Той другий відрізок виділився в самостійну вулицю порівняно пізно — наприкінці XVIII ст. — і називався Новою Жидівською. 1871 року вона злилася з іншими частинами у вулицю Вексларську (згодом дістала назву вул. Боїміа).

За деякими даними, євреї жили ще в давньоруському Львові у тій його частині, котру пізніше нарекли Краківським передмістям. Після 1350-го сталося деяке розмежування: багаті євреї пішли в середмістя, а біднота полишилася на окраїні. Кожна з громад мала свої права, свої привілеї, свої інституції, одне слово, своє відмінне життя. І ця різниця зберігалася аж до XX ст., так що твердження сьоністів про єдність єврейського народу і відсутність у нього класових, протиріч — безпідставні. Євреї з передмістя ніколи не зміг би одружитися з дівчиною, котра мешкала в багатому кварталі.

Українці та вірмени у середньовічному Львові мали право володіти нерухомістю тільки в межах вулиць Руської та Вірменської відповідно, а мешкати — де завгодно. Євреї могли мешкати, не кажучи вже про домоволодіння, лише в межах гетто. Воно мало один вихід — з вулиці Івана Федорова. Наріжний будинок цієї вулиці (зі сторони Руської) і досі зберіг потужний контрфорс. Такий же був на будинку навпроти (знесений 1907 року). До контрфорсів кріпилися гаки, на яких висіли ворота. Це була так звана Жидівська брамка. На ніч вона замикалася з обох боків міцними засовами.

Від Сербської гетто було відгороджене муром. Таким чином, повна ізоляція.

Площа гетто залишалася незмінною, а населення росло. Тож ціни на землю були височезні. Ось чому навіть у XVI ст. територія гетто ще не була повністю забудована. Будинки росли головним

чином вгору. Уже наприкінці XVI ст. тут з'являються чотири- і п'ятиповерхові будівлі (чого не було в усьому Львові). Будинки будувалися, як правило, з дерева. Тому пожежі були тут частим явищем. Так, 1571 року вогонь знищив не тільки значну частину єврейського кварталу, а й деякі будівлі Руської та прилеглих вулицок. Не менше лиха завдала й пожежа 1616 року.

Згідно з середньовічними законами, чи не єдиним джерелом існування євреїв була торгівля. Їм заборонялося займатися сільським господарством; їх не приймали у цехи. Євреї-ремісники було дуже мало, адже конкуренція з потужними цеховими організаціями одиночкам не під силу. Тому вони обслуговували тільки своїх одновітців, а розбагатіти на цьому було неможливо.

Усіма справами гетто заправляв кагал, який складався з багатів. Орган цей був виборний. Вибори проходили щороку, участь брали всі, хто платив податки. З першого погляду може здатися, що то дуже демократична система, але насправді...

В синагові встановлювали три урни. В першу кидали папірці з іменами членів діючого кагалу, в другу — з іменами суддів, кагалних чиновників, керівників синагоги, у третю — всіх інших. Потім з першої urnи витягували два папірці, а решту кидали в другу urnу. З неї брали ще два імена, і знову все пересипали в третю urnу. З тої останньої витягали ще один папірець. Таким чином, ставало п'ять осіб, котрі й діставали право обрати новий склад кагалу. Неважко зрозуміти, що така система гарантувала необмежену владу найбагатшим. Так чи інакше, біднота до керівництва не допускалася.

На чолі кагалу стояв бургомістр. Він мав право розподіляти розміри податку. Для боротьби з непокірними він міг взяти страшну зброю — прокляття. Воно означало громадянську смерть, зрештою, не тільки громадянську. Проклятого виганяли з міста, і його не приймала жодна громада. А поза релігійною громадою займатися якимсь ремеслом чи торгівлею було неможливо, значить — голодна смерть... Долю проклятого розділяла і його родина.

Мешканці гетто жили у постійному страху. На єврейську дільницю часто нападали зі зброєю. Як правило, нападниками ставали шляхтичі, які не хотіли платити борги, солдати, позбавлені платні, пізніше — студенти єзуїтської колегії. Погроми були у 1572, 1592, 1613, 1618, 1638 роках. Той останній започаткував щорічні напади. Особливо жахливим став погром 1664 року, коли вихованці єзуїтської колегії вдерлися у гетто і зруйнували його. Тоді загинуло 129 чоловік. Проте було б несправедливо звинувачувати у звірствах тільки католиків. 1704 року Львів захопили шведи — протестанти за віровизнанням. У дворі синагоги вони встановили шибеницю; до котрої прибили за руки «старших євреїв». Нещасні висіли, аж поки кошики під розп'яттям не наповнилися золотом та сріблом.

До участі в міському управлінні євреїв не допускали. Не довіряли їм і оборону міських укріплень, хоча територія єврейської дільниці впритул підходила до мурів. Розрахунок був простий — допусти їх сьогодні до оборони міста, то на завтра вони зажадають участі в міській раді. Хай краще платять спеціальний військовий податок. А євреї у Львові платили таки за все. Ось такий тому приклад: 1518 року за вирок міського суду був спалений вір-

манин Івашко. На скаргу вірменської громади король визнав присуд несправедливим і наклав на магістрат штраф — 20 тисяч золотих. Магістрат відмовився сплачувати хоч якусь частку, греші зібрани з українців та євреїв. 1610 року єзуїти почали будувати костюл. Компенсацію місту за земельну ділянку теж сплатили євреї. І таких прикладів безліч.

Не змінилося становище євреїв і після того, як Львів захопила Австрія. Декрет австрійських імператорів зафіксував існування гетто. За його межами могли мешкати тільки ті, хто мав майна на суму більше, як 300 тисяч ринських.

Йосиф II значно збільшив податки. Зокрема, було введено й новий — за право вступати у шлюб. Такий дозвіл коштував до 300 дукатів. Причому, в шлюб могли вступати тільки львів'яни. Приїжджий не мав такого права. І так тривало аж до 1868 року...

А тепер — про деякі будинки. Спочатку — вулиця Івана Федорова.

Будинок № 19. На цьому місці до початку ХХ століття стояв інший, який вважався одним з найгарніших у Львові. Збудований у ХVІІ ст., він належав Сімхе Менахему, який був особистим лікарем турецького султана, а пізніше — короля Яна ІІІ.

Будинок № 27 збудований наприкінці минулого століття. Тут розміщувався кагал. І тут же був вхід в ушавлену синагогу «Золота троянда». Збудована 1582 року видатним архітектором Павлом Римлянином, синагога подавала унікальний зразок поєднання готики і стилю Відродження. Перед другою світовою війною опис її конструкції входив у всі європейські підручники архітектури.

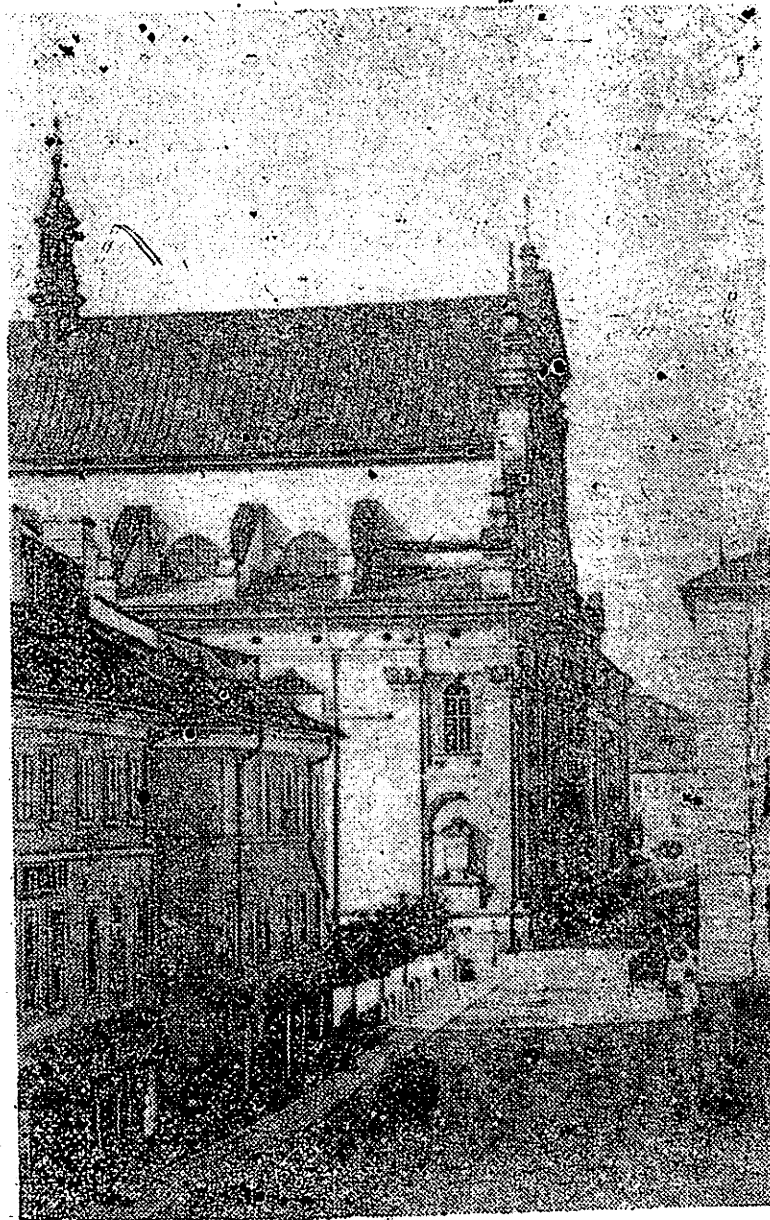
1603 року король Сигізмунд подарував єзуїтам ділянку землі разом з цією синагогою. Але несподівано вони відмовилися від подарунка. Чому? Зворушлива легенда твердить, що красуня Роза Нахманова викупила синагогу ціною своєї честі, після чого покінчила життя самогубством... Насправді, все виглядало прозаїчніше. Вхід до синагоги вів через приватний будинок. І його власник відмовився пустити туди єзуїтів. Що тут поробиш — приватна власність. Щодо Рози Нахманової, то вона мешкала навпроти, у неіснуючому нині будинку № 24. Історія свідчить, що жила вона довго (померла 1637 року), по смерті чоловіка займалася орендою старостинського мита у Львові, причому стягала його за допомогою особистого озброєного загону. Не гребувала Роза і лихварством. Величезні зв'язки при королівському дворі робили її невразливою на дію законів.

Будинок № 31. Наріжний від вулиці Фрунзе. Зведений ще у ХVІІІ ст., але внаслідок численних перебудов втратив свій первісний вигляд. Проте на фасаді й досі збереглася старовинна кам'яна маска, яка підтверджує те, що тут був шинок.

Щодо вулиці Фрунзе, то більшість будинків на ній належить до ХVІІІ ст. Звичайні собі житлові будівлі.

В одному місці вулиця Фрунзе розширюється, утворюючи невелику площу Коліївщини. У ХVІІІ ст. вона називалася площею Міняйлів, бо вся була зайнята їхніми конторами.

У кінці вулиці Фрунзе — з правого боку — ще один невеликий майдан. На цьому місці аж до 1942 року стояла так звана Велика синагога. Кілька років тому під час розкопок був виявлений її фундамент. Зараз площа замощена, а між плитами поставили, наче цегляні стрічки, які показують контури колишніх приміщень.

Віє вул. Театральної і Кілінського.

ВУЛИЦЯ ТЕАТРАЛЬНА

Мало знайдеться у Львові вулиць, які б мали стільки назв, скільки сучасна Театральна. Мінялися назви не тільки вулиці в цілому, але й окремих її частин.

Театральна — одна з найстаріших осей Львова. Вона склалася з вулиці Різницької (від початку до трамвайної лінії), площі св. Духа (сучасна площа І. Підкови), вулиць Францісканської (від площі до вул. Вірменської) і Гродської (від Вірменської до сучасної вул. Лесі Українки). Але всі ці назви були, так би мовити, неофіційними, хоча вживалися в документах. Офіційно вулиця значилася Пекарська (ця назва з'являється уже в 1421 році). Колись тут був цех пекарів. Пекарська займала і частину сучасної Вірменської. Одночасне вживання різних назв однієї й тієї ж вулиці дуже характерне для середньовічного Львова.

У 1784 році вулиця існувала майже в тих межах, що й нині. Вона впиралася одним кінцем у міський мур біля площі Міцкевича, а другим — у мур на місці сучасної вулиці Лесі Українки. Називалася в той час Довгою. Назва слухна, оскільки була вулиця найдовша у середмісті. 1871 року її назвали Театральною, бо виходила до театру Скарбка (нині — імені Марії Заньковецької). У 1918 році її вже йменували вулицею Рутівською — на честь президента міста. А назву «Театральна» повернули в грудні 1944-го.

У середині минулого століття вулиця порядком не вирізнялася, особливо та її частина, яку називали Різницькою. Навколо кафедрального собору в ті часи було кладовище, обнесене стіною. І от під цією стіною розмістилося 40 (!) різницьких яток. А коли врахувати, що тут не тільки продавали м'ясо, але й забивали худобу, то неважко уявити собі умови життя в цьому районі. Розігнати м'ясників було неможливо, оскільки земля, на якій стояли ятки, належала до приватної власності.

І тільки наприкінці XIX ст. вулиця була відносно приведена у порядок, а заасфальтували її вже за Радянської влади. Сьогодні ця вулиця — важлива, хоча й коротка, транспортна магістраль міста. Для її освітлення в нашій республіці вперше були використані люмінесцентні лампи.

Між Театральною і проспектом В. І. Леніна — коротенька вулиця. І хоча вона в самому центрі міста і нею проходить трамвайна лінія, мало хто знає, що назва її — вулиця Кілінського. В середині XIX століття це був тупик до міського муру. Тут колись містилася міська воскобійня. А віск вважався важливою статтею експорту тодішнього Львова. До 1871 року називалася вулиця Вузькою. Був такий випадок: уздовж вулиці тягнувся паркан, і один львівський громадянин зачепився за цях, який стирчав звід-

ти, і порвав собі одяг. Він подав до суду на власника загорожі, мотивуючи позов тим, що з цяхом неможливо було розминутися. Суд дослідив місце випадку і задовольнив позов. Можливо, тому 1871 року вулицю значно розширили.

Про будинки Театральної.

Будинок № 9 збудований у 1892 році. Фасад прикрашений шістьма погруддями класиків польської літератури. (На жаль, одне з погрудь зараз розбите). Належав будинок родині Губриновичів, видавців і книготорговців. Сьогодні тут магазин «Школяр».

Будинок № 10 збудований у 1774 р. На фасаді статуї Марса і Венери. Ліворуч височить похмура будова костюлу езуїтів. На її історії варто зупинитися детальніше.

Кінець XVI століття — період так званої контрреформації, широкого наступу католицької церкви в усій Європі. Йшла жорстока боротьба між феодальним ладом, що відживав своє, і новим, на той час прогресивним, буржуазним. Католицька церква — великий феодал — була надійним захисником інтересів свого класу. В Польщі вона активно сприяла зазіханням шляхти на землі України. Ударною силою католицької експансії був орден езуїтів. Залізна дисципліна, повна нерозбірливість у засобах робили його страшним зняряддям.

У Львові езуїти з'явилися у 1584 році, але прийняли їх тут настільки непривітно, що вони змушені були через кілька місяців утекти. Вдруге езуїти з'явилися через вісім років і при діяльній підтримці архієпископа Д. Соліковського осіли в місті надовго. Якщо спочатку вони не мали навіть де мешкати, то вже у 1610 році розпочали будівництво костюлу. Ще через кілька років Львів заборгував їм 14 тисяч червінців. Почався період так званої езуїтської неволі. А коли 1773 року езуїтів вигнали зі Львова, то їх майно оцінювалося більш як у мільйон злотих.

Костюл будувался на пожертвування польських магнатів Сєнявських, Яблоновських та інших. Будівництво закінчили в 1630-му, а дзвіницю — 1702 році. Вона була найвищою у Львові, мала 100 метрів у висоту. Її розібрали у 1830-му з міркувань безпеки. 1707 року в костюлі побував Петро І. Ніякого благочестя не виявив, не пожертвував копійки — зайшов, оглянув і пішов.

Костюл служив не тільки місцем молитви. І про це свідчить шибениця, знайдена у його підземеллях у 1959 році (нині експонується в музеї історії релігії). В стіну підземелля були вмуровані кайдани.

Езуїти добре розуміли значення освіти. І тому всюди, куди б вони не приходили, засновували костюл і колегію-школу. У колегію приймали хлопців 10—12 років. Як правило, це були діти шляхтичів і магнатів. Виховані у відповідному дусі, вони ставали надійним зняряддям у боротьбі езуїтів за поширення свого впливу. Якщо порівняти езуїтів з раковою пухлиною, то їх вихованці були метастазами. Правда, іноді траплялися й осічки. У Львівській колегії вчився Богдан Хмельницький...

Львівська колегія була відкрита в 1608 році. Її студенти одразу зарекомендували себе як релігійні фанатики. Вони були неодноразовими ініціаторами єврейських погромів.

За Галицькою угодою 1659 року на Україні відкривалися два православні університети (академії). Один з них розміщувався в Києві, другий повинен був розміститися у Львові.

Езуїти чудово розуміли, яким ударом по католицькій церкві буде відкриття православного університету у Львові. Вони домоглися перетворення колегії в університет. Указ про це був підписаний 20 січня 1661 року. Цей день вважається днем заснування Львівського університету.

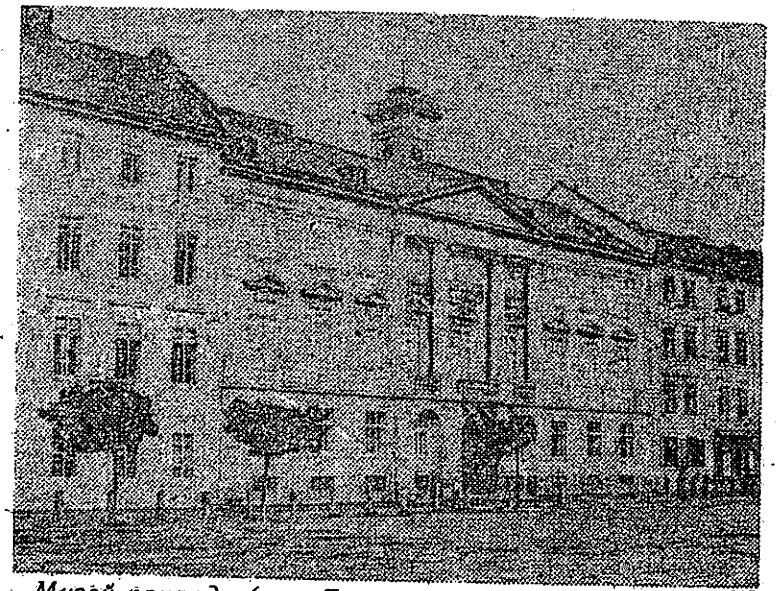
Але сталося непередбачене — сейм відмовився ратифікувати королівський указ. Колегія стала школою університетського рівня. Але не університетом.

У 1723 році було закінчено будівництво нового корпусу колегії (нині — середня школа № 62).

Після вигнання езуїтів у будинку розмістилося управління губернії (до 1848 року). Пізніше тут був крайовий суд.

На місці будинків №№ 15 і 17 у XIV—XVIII століттях стояв монастир францісканців (тому і вулиця називалася Францісканською). У 80-х роках XVIII ст. монастир був закритий. З 1795 року в монастирському костьолі розмістився театр. Вхід у нього був від сучасного проспекту В. І. Леніна. В самому ж монастирі був так званий редутий зал. Тут відбувалися «редути» (бали) і «контракти» (зустрічі поміщиків з купцями), де укладалися угоди на постачання сільськогосподарської продукції.

В 1848 році під час бомбардування австрійською артилерією повсталого Львова монастир було спалено. Руїни розчистили і на їх місці побудували школу (сьогодні СШ № 62). А пізніше, у 1889 році, в кінці кварталу був зведений будинок Промислової школи. Під час Великої Вітчизняної війни він згорів, але на початку 50-х років його відновили. Нині тут — Інститут економіки АН УРСР.

Музей природи (вул. Театральна, 18).

Будинок № 18 збудований у 30-х роках минулого століття в стилі ампір за проектом архітектора В. Равського. Належав графові В. Дзедушинському, вченому і пристрасному колекціонеру. У 1855 році граф створив музей, до якого ввійшли колекції фауни, колекції — етнографічна і нумізматична, велика бібліотека. У 1880 році В. Дзедушинський подарував музей місту. Зараз це — Науково-природознавчий музей АН УРСР (значно розширений).

Будинок № 20. Звичайний будинок, яких багато у Львові. Але з нього починався ушлявлений Львівський політехнічний інститут. Тут у 1817 році було трикласне реальне училище. У 1835 році училище було перейменоване у Реально-торгову академію, а в 1846 році — у Технічну академію. Під час революційних подій 1848 року будинок згорів, пізніше був відновлений.

Будинок № 22. Ще з XVII століття на цьому місці стояв монастир тринітарів. У 1783 році його закрили і розмістили університет, а в монастирському костьолі — бібліотеку. В той час головний фасад будинку виходив не на Театральну, а на Краківську. Під час революційних подій 1—2 листопада 1848 року австрійська артилерія спалила будинок. З багатющої бібліотеки вдалося врятувати лише четверту частину.

У 1849-му земельна ділянка перейшла у розпорядження української культурно-просвітницької організації — Галицької руської матиці. Через два роки відбулося закладення, а у 1864 році закінчено головний будинок Народного дому, культурного центру українців. При ньому функціонувала чоловіча гімназія з українською мовою навчання, вели свою роботу різного роду гуртки і культурні товариства. Тоді тут нерідко відбувалися робітничі збори. Наприкінці 20-х років керівництво Народним домом перейшло до комуністів. Легальність діяльності будинку була прикриттям для роботи КПЗУ, а чотири виходи давали можливість учасникам нелегальних партійних зборів непомітно зникнути в разі нападу поліції.

У 1933—1939 роках тут містився театр мініатюр «Розмаїтості». В 1939 році — тимчасово перебував Український драматичний театр. Пізніше — Будинок Червоної Армії (нині Будинок офіцерів).

ПЛОЩА АДАМА МІЦКЕВИЧА

У XVI—XVIII століттях значна частина сучасної площі була зайнята міськими укріпленнями. Сам майдан утворився після їх знесення у 80-х роках XVIII ст. Тоді ж почалася забудова, яка закінчилася у нашому столітті. Колись це був великий пустир, яким протікала Полтва. 1843 року площа отримала назву «Площа Фердинанда» — за ім'ям Фердинанда д'Есте, тодішнього губернатора Галичини.

1862 року на колодязі серед площі була встановлена статуя богородиці Марії. З цієї причини її почали називати площею Мар'яцькою (Марійською).

У 1904 році на ній був споруджений пам'ятник великому польському поетові Адаму Міцкевичу (автори — поляк А. Попель та українець М. Паращук). Спочатку пам'ятник вирішили встановити на тому місці, де зараз фонтан. Але Полтва, що в той час текла площею відкрито, підмила фундамент, і тоді його встановили на місці статуї богородиці, яку перенесли на кілька метрів убік, а в 40-х роках замінили фонтаном.

Треба зазначити, що львів'янам пам'ятник спочатку не сподобався, вони тут же назвали його «заструганим олівцем». Але з часом звикли. Він добре вписався у навколишній ансамбль, і увяйти зараз місто без нього просто неможливо.

Сучасну назву площа дістала в 1944 році. Сам факт перейменування свідчить про глибоку повагу до культури братнього польського народу.

Площа — старий центр політичного життя Львова. Саме звідси розпочиналися революційні події 1848 року. За часів буржуазної Польщі тут відбувалися робітничі демонстрації та мітинги.

А тепер — про забудову площі.

Будинок № 4. Готель «Україна». Найстаріший з існуючих львівських готелів — закладений у 1804 році. Раніше називався «Європейським». Тут зупинявся польський письменник Ю. Крашевський, а в перших роках цього століття — українська поетеса Леся Українка.

Будинок № 5. Магазин «Барвінок», а точніше, комплекс магазинів. Довгий застелений коридор «Барвінка», по обидва боки якого розташовані крамниці, є лише боковим відгалуженням так званого пасажу Миколаша. Пасаж являв собою критий прохід між сучасними вулицями Коперника і Тімірязєва. По обидва боки — магазини. Було тут і два кінотеатри. Пасаж служив місцем прогулянок для бідноти, якій не випадало прогулюватися з багатими на Гетьманських валах. Ішли сюди кухарки, покоївки, солдати, як-то кажуть, на людей подивитися і себе показати.

22 червня 1941 року в пасаж влучила німецька авіабомба.

Зруйнований він був настільки, що відновлювати його було просто недоцільно. Але збереглося бокове відгалуження, де й було відкрито магазин «Дитячий світ». Цю назву з часом запозичили магазини Москви і Києва, а наш — став «Барвінком».

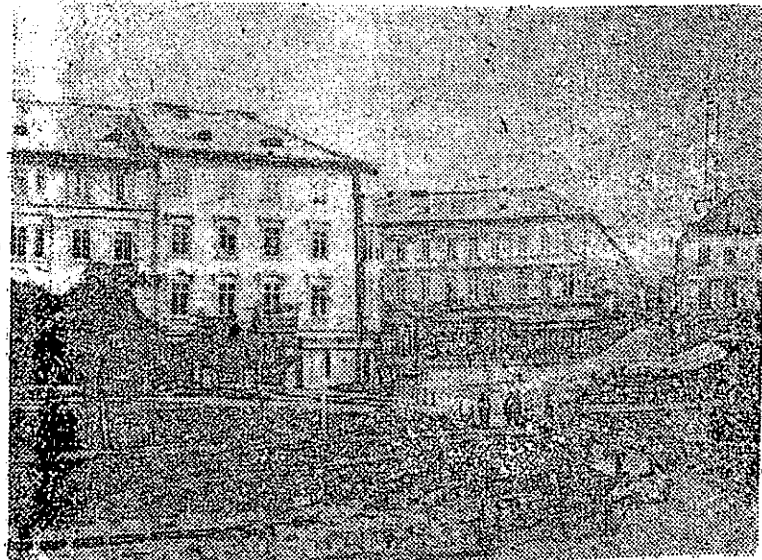
Будинок № 8. Після знесення укріплень Львова місто почало швидко рости. Ціни на землю колишніх передмість, а особливо Галицького, бурхливо збільшувалися. Так, вартість ділянки, на якій стоїть теперішній будинок № 8, в період між 1779 і 1846 роками зросла більш як у 14 разів.

Будинок, який був на цьому місці перед сучасним, збудовано 1829 року. В другій половині XIX століття він належав відомому капіталісту князю К. Понінському, який приміщення цього будинку здавав в оренду. Деякий час тут містилася перша дирекція залізниці, а в 1902 році було відкрито кафе «Монополь», яке часто відвідував Іван Франко.

1910 року будинок купив багатий єврейський капіталіст Йона Шпрехер. Через три роки дім знесли і побудували за проектом Кесслера той, що стоїть нині. Як і будинок на сучасному проспекті Т. Г. Шевченка, він дістав назву «будинок Шпрехера».

Його приміщення використовувалося виключно для установ. Зокрема, тут були головна контора найбільшого нафтового концерну Польщі «Малопольська», що належав французькому капіталу, а також кілька іноземних консульств.

І сьогодні у цьому будинку — установи. Перший поверх віддано книжковій торгівлі. Звідси й назва — Будинок книги. Тут є також управління магістральних нафтопроводів «Дружба», науково-дослідний геолого-розвідувальний інститут та інші.

Площа Міцкевича.

ІДЕМО ВУЛИЦЕЮ ВАТУТИНА

Однією з найстаріших у Львові є вулиця Галицька. В документах вона згадується уже в 1382 році, але, напевно, виникла років на двадцять раніше. Спочатку вона була дорогою, яка вела до Галича (звідси її назва). В тому ж 1382-му вже існувала Галицька брама — один з двох виходів з міста. Брама була подвійною — зовнішня і внутрішня; ці частини з'єднувалися кам'яним мостом. Зовні через рів було перекинато звідний міст. На початку XV століття над брамою почали будувати вежу, яка пізніше дістала назву Вежі Кравців. Будівництво її закінчено в 1431 році. Пожежа 1527-го повністю знищила браму разом з усім артилерійським озброєнням, але уже через кілька років вона була відновлена.

На початку XVII століття Галицька брама — це складна фортифікаційна споруда, до якої входило кілька веж і барбакан (невисоке кругле кам'яне укріплення). Із зовнішнього боку брами до монастиря бернардинів тяглася стіна — так звана куртина. У невеликому приміщенні, прибудованому до куртини, мешкав міський кат з родиною і помічниками; тут же було приміщення для тортур.

Брама була остаточно розібрана у 1784 році.

На вулиці Галицькій майже не залишилось пам'яток середньовіччя. Виняток — каплиця Боїмів — родинна гробниця, єдиний залишок старого кладовища, яке існувало до кінця XVIII століття навколо кафедрального собору. На вулицю виходить тільки стіна гробниці, на якій портрети її власників — купця Георгія Боїма та його дружини Ядвіги.

За брамою, уже на території сучасної площі Галицької, було поселення, яке називалося Під Стражею. Воно тяглося вузькою смужкою вздовж мурів на сучасних площі Міцкевича і — частково — на проспекті В. І. Леніна.

Прямим продовженням Галицької була сучасна вулиця Ватутина. Уперше вона згадується в документах 1505 року під назвою вулиці Гончарів. Зрозуміло, тут жили гончарі. Умови для їхнього промислу були чудові: глина є, поруч тече Полтва. Мешкав на вулиці й інший робітничий люд — кравці, голкари, ковалі.

У 1772 році Львів захопили австрійці. Старі укріплення зникли, зникло поселення Під Стражею. Вулиця Гончарів стала називатися вулицею Галицького передмістя. 1871-го вона стала продовженням вулиці Галицької, а в 1885 році знову стала самостійною і дістала назву вулиці С. Баторія, на честь одного з польських королів. В грудні 1940-го була названа ім'ям Я. Свердлова. Сучасну назву, на честь видатного радянського полководця, отримала в грудні 1944 року.

У ранній період свого існування це була звичайна вулиця передмістя — брудна і безладно забудована. Сучасного вигляду вона почала набувати лише наприкінці XIX — на початку XX століть. В 1894 році нею пройшла траса першого електричного трамвая у Львові.

Найбільш цікавим будинком вулиці є, мабуть, будинок № 1/3/5. Він тягнеться в усю довжину кварталу по лівій стороні.

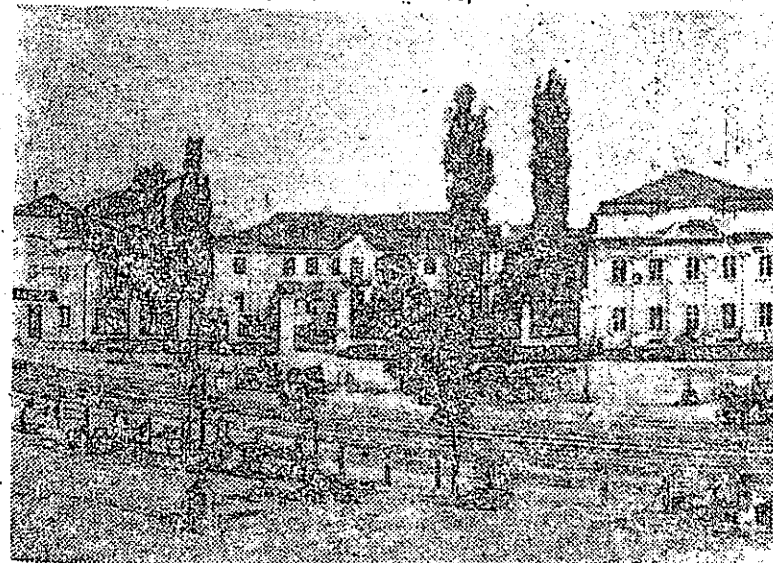
Уже наприкінці XVI століття на місці цього будинку стояв костюл Воздвиження святого Хреста — костюл цеху ковалів, котлярів, слюсарів, голкарів. У 1614 році поруч із ним побудували монастир кармелітів. До його складу увійшла також каплиця св. Леонарда, збудована ще в 1444-му — її перетворили у монастирський костюл.

Монастир був укріплений і входив до складу зовнішнього обводу укріплень Львова. В 1648 році, під час облоги міста військом Б. Хмельницького, він був узятий штурмом і спалений. Але через кілька років монастир відбудували (звичайно, на гроші віруючих).

На початку 80-х років XVIII століття по всій Австрійській імперії проводилася секуляризаційна реформа. Вона полягала в тому, що закривали монастирі і храми, а їх майно передавали державі, тобто імператору.

Не минула секуляризація і Галичини. Тільки у Львові так вчинили з 28(1) монастирями і храмами. Цікаво те, що ніхто і не подумав протестувати.

У 1784 році було закрито монастир кармелітів. І одразу постало питання: що робити з приміщенням? Спочатку в ньому організували шовкоткацьку фабрику, але вона досить швидко збанкрутувала. Тоді тут зробили ресторан — те ж саме. І от в

Площа Галицька. Бібліотека імені Ярослава Галана.

останні роки XVIII століття в будинку розмістили тюрму, яка дістала назву Кармелітської — від колишнього монастиря.

Формально Кармелітська в'язниця була кримінальною, але фактично, за порушення законів тут перебували політичні вороги Австрійської імперії або ті, хто, на думку властей, міг бути таким.

1830 року в Польщі, яка тоді входила до складу Російської імперії, спалахнуло повстання. Через рік воно було придушене. Повстанці масово переходили австрійський кордон у Галичину, рятуючись від репресій. Тут їх негайно інтернували і кидали в Кармелітську в'язницю. Причому, тримади у в'язниці не до вияснення особи, а стільки, скільки вважали за потрібне. Деякі повстанці сиділи тут роками...

Перебували тут і учасники селянського повстання Я. Шелі, Краківського повстання 1844 року, листопадового повстання 1848 року у Львові. Умови були надзвичайно важкими: вологість, духота, пацюки. В'язні були у кайданах. Кармелітська тюрма недарма вважалася однією з найстрашніших в Австрійській імперії.

У 1877—1878 роках тут сидів великий український письменник, учений та громадський діяч Іван Франко. Його було звинувачено в розповсюдженні соціалістичних ідей.

На цей час тюрма займала лише частину приміщень колишнього монастиря. Частину їх виділили під судові установи, частину — монахам, яким повернули дещо з майна. Щодо костелу св. Леонарда, то уже в 1870 році він використовувався як склад, а львівські пожежники мали його для вправ у підвищенні професійної майстерності. В 1876-му його знесли і за проектом архітектора Ю. Гохбергера побудували будинок гімназії. Він утворює одне ціле з будинками №№ 1—3. На його фасаді стоять статуї найвидатніших представників польської науки і культури.

На цей час Львів значно виріс. Колишне передмістя стало центром. І все чутишими ставали голоси, які вимагали ліквідувати в'язницю. У 1891 році будівлі монастиря було знесено, окрім невеликої прибудови. На звільненому місці у 1891—1892 рр. і було зведено нині існуючий будинок (автор проекту — Ф. Скворон, автор скульптурної групи «Правосуддя» над входом — Л. Марконі). Він отримав назву «Палац правосуддя», в ньому розмістився Вищий крайовий суд.

Найбільш гучним процесом, який тут проходив, був, мабуть, процес Мирослава Січинського.

Австрійська імперія була клаптиковою державою, зібраною з багатьох земель. Трималася не силою економічних зв'язків, а силою багнетів, оскільки всі країни, які входили до її складу, прагнули незалежності. Приборкання цих прагнень — основне завдання внутрішньої політики тодішньої Австрійської імперії. Методи були різними, зокрема нацькування одного народу на інший. Дуже широко цей метод застосовувався в Галичині, де українці і поляки перебували в далеко не рівному становищі. Український робітник одержував роботу в останню чергу і втрачав — у першу. Дуже різко національна дискримінація виявлялася в галузі вищої освіти. Українцві вступити в університет було надзвичайно важко. Навчання було платним, а внутрішня атмосфера — антиукраїнською. Зрозуміло, що австрійські власті вели цю політику не з особливої любові до поляків, а для того, або вбити клин між українськими і польськими трударями.

1908 року український студент Мирослав Січинський на знак протесту проти дискримінації українців застрелив намісника Галичини графа А. Потоцького. М. Січинського схопили і віддали до суду. Йому загрожувала смертна кара. Але в усьому світі піднялася хвиля протестів. Звідусіль у Відень і Львів надходили телеграми-й листи з вимогою звільнити М. Січинського. Чималу роль в цьому відіграли і російські більшовики. На робітничих мітингах у Харкові, Одесі, Києві, Катеринославі, Москві, Петербурзі та в інших містах приймалися резолюції з вимогою звільнення М. Січинського. Двічі йому виносили смертний вирок — двічі, під тиском світової громадської думки скасовували. Остаточний вирок — 20 років каторжних робіт. М. Січинський відбував покарання у Станіславі (Івано-Франківську), але через три роки втік з в'язниці, перебрався у Норвегію, а звідти у США. Років десять тому М. Січинський приїздив до Львова. Під час перебування у Львові відвідав історичний музей. І коли вже немолодий чоловік побачив на одному із стендів присвячені йому матеріали, то заплакав, як дитина. Бо ж він не міг припустити, що в радянському Львові його ім'я пам'ятають і шанують.

1918 року під тиском революційної хвилі Австрійська імперія розвалилася. На її руїнах виникли самостійні держави — Чехословаччина, Угорщина, Югославія, Польща.

А Галичину, при діяльній підтримці Франції, США, Англії, захопила буржуазна Польща. В Палаці правосуддя змінилася віска, але суть залишилася та ж. Різниця була тільки в тому, що суд захищав тепер інтереси польської буржуазії, а не австрійської.

Найбільш відомим процесом, який відбувся тут у цей період, був, мабуть, так званий Святоюрський процес. В той час в одному з будинків, які оточують церкву Юра, містилася приватна школа імені Б. Грінченка. 30 жовтня 1921 року в приміщенні цієї школи відкрилася конференція Комуністичної партії Східної Галичини. В її роботі взяли участь представники КПП — Комуністичної партії Польщі. Але спрацювали провокатори. Делегати ще тільки збиралися на засідання, а квартал уже був оточений поліцією. Через 40 хвилин після початку роботи конференції в зал, де відбувалося засідання, вдерлися поліцаї. Комуністи були заарештовані і віддані до суду. Від місця роботи конференції процес й дістав назву Святоюрського. Це був перший процес над комуністами у Польщі.

Зразу ж постало питання: за що судити цих людей? Річ у тім, що на цей час Польща ще не мала свого кримінального кодексу, і суди керувалися старими австрійськими законами. Але в австрійському кодексі не було статті, яка б забороняла звинувачення у підготовці і тоді комуністам було пред'явлено звинувачення у підготовці державного перевороту на користь сусідньої держави, тобто Радянської країни. Таке звинувачення в будь-якій країні при будь-якому суспільному ладі рівнозначне звинуваченню у державній зраді. І закінчується смертним вирок. Але обвинувачення було настільки бездоказовим, що суд, вороже настроєний до підсудних, змушений був виправдати 30 чоловік з 37. Інших членів ЦК КПП засудили до кількох років ув'язнення. Але виправдання не означало негайного звільнення. Більшість комуністів дісталася на волю лише через багато місяців.

1925 року в Палаці правосуддя відбувався процес ЦК КСМЗУ — Комуністичної Спілки Молоді Західної України, західноукраїнського комсомолу. На цьому процесі свідком, точніше жесвідком, виступав агент польської поліції Ю. Цехновський, якого називали «королем провокаторів». Згодом, за рішенням ЦК КПЗУ, провокатор був ліквідований. Вирок здійснив комсомолец Нафталі Бетвін. Серед білого дня в центрі міста він застрелив провокатора. Н. Ботвін був заарештований, відданий до суду і засуджений на смерть. Він відмовився просити помилування, і був розстріляний у львівській тюрмі «Бригідки». Уже стоячи на місці страти, він вигукнув: «Хай живе комунізм! Смерть світовій буржуазії!».

Вчинок Н. Ботвіна справив величезне враження. Ще через три роки після цього досить було лише згадки про нього, аби потрапити у в'язницю. Попри те, в першу річницю смерті героя на вулиці Сонячній, де він мешкав, табличка з назвою вулиці таємно була замінена іншою, з написом «Вулиця ім. Н. Ботвіна». Так вона називається і зараз (назва, зрозуміло, надана в наш час). Під час тромедянської війни в Іспанії в лавах міжнародної бригади імені Я. Домбровського билася рота імені Н. Ботвіна, укомплектована євреями — вихідцями з Галичини.

В 1940—1941 рр. в будинку містився штаб 6-ї армії, яка ушлавилася в червні 1941 року героїчною обороною підступів до Львова.

З 1968 року будинок належить Львівському політехнічному інституту. В колишній слідчій в'язниці розміщуються механічні майстерні.

В кінці вулиці, там, де вона стикається з вулицею І. Франка, невеликий сквер, закладений у 1853-му. На цьому місці колись стояла Богоявленська церква, заснована в 1443 році. При церкві, згідно із звичаями тих часів, було кладовище. Тут поховали воїнів армії Б. Хмельницького, які загинули при облогах міста в 1648 і 1655 роках.

У 80-х роках XVIII століття це кладовище знесли, як і всі інші. Надмогильні плити використали для фундаменту будинку № 36. А 1800 року розібрали й церкву.

Ліворуч від вул. Ватутіна відходить невеличка вулиця Бехтерева. Виникла вона порівняно недавно, у І-й половині XIX століття і називалася Кам'яною — на ній були рештки кам'яних укріплень.

Праворуч починається вулиця О. Гаврилюка. Як самостійна одиниця вона з'явилася у І-й чверті XIX століття. Спочатку називалася вулицею св. Миколая, або Миколаївською, бо виводила до однойменного костюлу на сучасній вулиці Грушевського. У 1871 році була перейменована на вулицю О. Фредра, на честь видатного польського комедіографа і поета, якому належала частина землі по лівій стороні вулиці (мешкав він поруч, там, де сучасна вулиця Герцена). Сучасна назва — на честь видатного діяча КПЗУ, письменника і журналіста, — надана в 1950 році.

Будинок № 1 збудований 1885 року за проектом братів Шульців для офіцерського казино. Пізніше тут була приватна гімназія. З 1981 року тут міститься ушлавлений Львівський шахово-шаховий клуб. А неофіційно його називають Палацом шахів. На нинішній день — це, мабуть, єдина установа такого характеру на всю нашу країну.

ЗЕЛЕНА

Ця красива і, треба сказати, рідкісна назва фіксується документами уже з 1676 року. Вулиця справді проходила серед численних гаїв. Раніше вона називалася інакше — Волоська, або Волоська дорога. Це був торговий шлях у Волошину (Молдавію).

1938 року частина вулиці (від початку — до сучасної Водогінної) була названа ім'ям польського генерала Розвадовського. Інша частина мала назву Верхньої Зеленої.

Ще в середині XIX століття це була малонаселена околиця, де в рясній зелені ховалися падаці Замойських, Яблоновських, Руссоцьких та інших представників знаті. Їм належала земля цього району. Наприклад, квартал в чотирикутнику сучасних вулиць Конопницької — Маяковського — Вагілевича — Зелена був власністю графів Замойських. Їм же належала земля між Офіцерською та Руставелі.

Бурхливий розвиток вулиці припадає на другу половину XIX століття. На початку нинішнього століття тут пройшла лінія трамвая (з виходом на вул. Леніна). На Зеленій поселялися представ-

Невідомий куточок старого Львова.

ники середніх верств населення: чиновники, лікарі тощо. Було чимало і ремісничих майстерень. Проте верхня частина навіть ще тридцять років тому виглядала звичайною польовою дорогою.

Багато подій закарбувала в своїй пам'яті вулиця Зелена. У липні 1944-го нею до Львова прорвалися танки генерала Лелюшенка. Приблизно там, де зараз завод фрезерних верстатів, на Зелену вийшов легендарний танк «Гвардія».

Промислові підприємства — кілька цегельні і фабрика меблів — були тут ще на початку ХХ століття. Але справжнє освоєння колишньої Верхньої Зеленої почалося лише за часів Радянської влади. На колишніх пустирях вирости квартали багатопверхових будинків, цілий ряд промислових підприємств, які поклали початок Сихівському промислому вузлу.

1955 року руками комсомольців і молоді міста було розбито парк і зведено стадіон «Дружба» (тепер «Україна»).

Найцікавіші будівлі Зеленої.

Будинок № 7. У дворі — церковна споруда. Колись тут містився монастир домініканців з костельом св. Урсули (заснований у 1685 році). 1783 року монастир закрили, а костел перетворився на протестантську кірху. В ній 1842 року відправили заупокійну службу по генералові Вінгенштейну, учасникові Вітчизняної війни 1812 року. Він помер, проїжджаючи через Львів.

А в 30-х роках в будинку розмістився кооператив пенсіонерів державних органів безпеки. Він займався охороною від злодіїв та грабіжників приватних квартир, складів, банків, підприємств. Одночасно у тому ж будинку знайшли собі місце різні профспілки.

Будинки №№ 8—10. Спочатку вони існували окремо. У будинку № 8 був дитячий притулок, пізніше — жіноча школа. За Радянської влади тут розміщувався педагогічний інститут, заснований 1940 року. Через п'ятнадцять літ його перевели до Дрогобича, а будинок передали музичній школі. Будинок № 10 з початку століття належав чоловічій школі. У тому ж, 1955-му, його з'єднали з будинком № 8 і теж передали музичній школі.

Будинок № 12. У ХVІІ столітті на цьому місці стояв палац магнатів Лещинських (пізніше належав Сенявським і Чарторийським). У кінці ХІХ століття палацу вже не було. Сучасний будинок зведений у 20-х роках нашого століття. Зараз тут — Інститут бактеріології та мікробіології АН УРСР, організований 1940 року на базі невеликого науково-дослідного інституту. Під час гітлерівської окупації тут ставили бактеріологічні експерименти на живих людях. Звідси ішов матеріал у концентраційні табори.

Будинок № 20. Або ж — «Атлас», велике поліграфічне підприємство, продукція якого znana не тільки в СРСР, а й за кордоном.

Будинок № 22. До 1912 року на цьому місці стояв палац графів Замойських. При будівництві нового будинку було знайдено масу людських кісток. Що це таке — не в'ясно й досі. Згідно з одним припущенням — тут була братська могила, з іншим — кладовище згаданого вище монастиря домініканців.

Сучасний будинок зведено у 1913 році для приватної жіночої гімназії (пізніше — державної). А зараз тут — середня школа № 6, одна з перших радянських шкіл у Львові. При ній існує музей партизанської слави, заснований П. М. Курбатовим, партизаном Великої Вітчизняної війни.

Будинок № 24 — зразок архітектури стилю ампір (колись — палац Лезаковських). У кінці ХІХ століття це була власність графів Дзедушинських, а згодом — вілла митрополита А. Шептицького. В часи гітлерівської окупації тут розміщувався штаб італійського гарнізону, знищеного німцями у другій половині 1943 року. За радянських часів тут спочатку містилася бібліотека педінституту, а після переведення його у Дрогобич — обласна науково-педагогічна бібліотека.

Будинок № 28. У 1914—1915 роках, в час перебування російських військ у Львові, тут була безкоштовна кухня для населення — одна з 11 організованих командуванням армії. Раз на день клієнт міг дістати чай з хлібом та обід — суп. Не бозна-що, але в умовах прифронтового міста і це був, як кажуть, хліб.

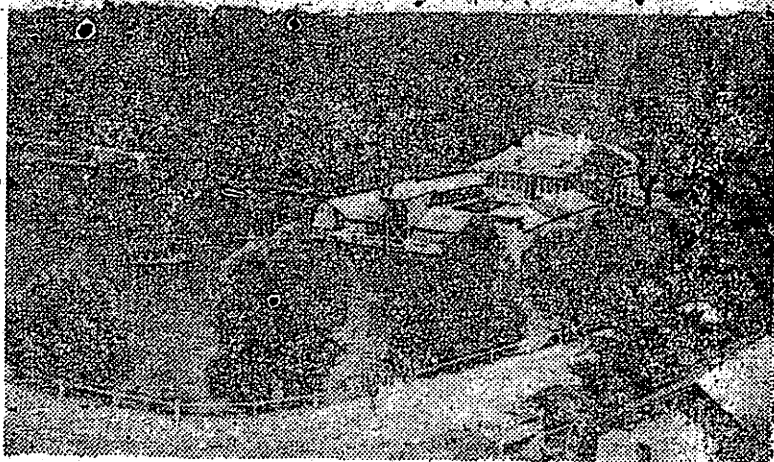
Будинок № 62. Немає, мабуть, у Львові людини, яка не знала б цього будинку, зведеного в кінці ХІХ століття. Бо тут був (і є) центр управління львівським водопроводом.

Водогін знаний у нашому місті ще з ХV століття, але основа сучасної системи постачання водою закладена тільки в 1901 році. На Зеленій колись були і водні резервуари, з яких вода надходила в мережу.

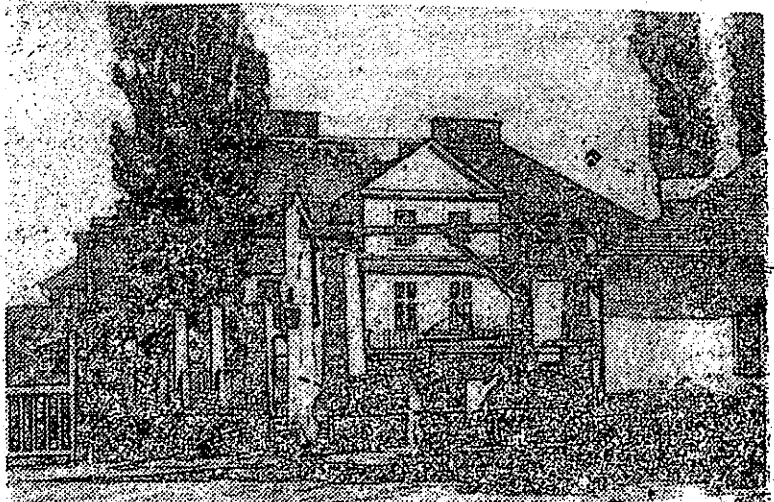
Керівництво водогоном у радянський час здійснював водоканалтрест. Хоча організація має зараз іншу назву, старі мешканці міста називають цей будинок, як і колись — водоканалтрест.

А навпроти будинку — невеликий сквер. Він виник кілька років тому на місці знесеної будівлі. Під час однієї з каральних акцій гітлерівці зібрали в лантух єврейських немовлят і скинули з горища того будинку, що стояв тут.

Будинок № 86. Кінотеатр «Зірка». У дні боїв за визволення Львова від німецько-фашистських загарбників тут розміщувався штаб Д. Фомичова, командира 63-ї танкової бригади 4-ї танкової армії, яка першою увійшла у місто.

Пелчинський став на теперішній вул. Держинського. Його спустили 1915 року, бо шукали скарб. Скарбу не знайшли, а став засипали (остаточно — в 1921-му).

Завод алмазних інструментів, що по вул. Б. Хмельницького. Колишній палац Целевського — Бачевських. (Вул. Б. Хмельницького, 90).

ЗМІСТ

Прспект Шевченка	3
Прспект В. І. Леніна	7
Жовтнева	13
Вулиця 17 Вересня	17
Площа Ринок	21
Від вежі Кравців до Шевської	36
Усі вулиці ведуть до... Ринку	40
Там, де було гетто	44
Вулиця Театральна	48
Площа Адама Міцкевича	52
Ідемо вулицею Ватутіна	54
Зелена	59

З історії львівських вулиць. Спецвипуск газети «Молода Галичина».

У НАШОМУ МІСТІ БЛИЗЬКО 1350 ВУЛИЦЬ. У КОЖНОЇ — СВОЯ ДОЛЯ. ПРО ВСІ НЕ РОЗПОВІСИ. ПРОПОНУЄМО УВАЖИ ЧИТАЧІВ КОРОТКІ НАРИСИ ПРО НАЙЦІКАВІШІ З ВУЛИЦЬ ЛЬВОВА, ЯКІ НАПИСАВ АВТОР «МОЛОДОЇ ГАЛИЧИНИ» Б. МЕЛЬНИК.

**Здано в набір 13. 02. 90 р. Підписано до друку 12. 06. 90 р.
Формат 84×108^{1/32}. Друк. листів 2. Тираж 30.000. Зам. 887.
БГ 01045. 18. 06. 90. Ціна 0-89 коп.
Друкарня видавництва «Вільна Україна», Львів, Артема, 2.**